

SURİYE'DEN GÖÇLERE TARİHİ BİR ÖRNEK: 19. YÜZYILDA ARJANTİN'E GÖÇ EDEN OSMANLI SURİYELİLERİNİN EKONOMİK DURUMU

Tuğrul ARIK¹

Öz

15 Mart 2011'de başlamış olan Suriye İç Savaşı nedeniyle milyonlarca Suriye vatandaşı ülkesinden göç etmiştir. Bu göçlerin ana etkeni Suriye'deki güvenlik eksikliği olmuştur. 2024 sonu itibarıyla ise Suriye'de yönetim değişikliği olmuş ve göç eden Suriyelilerin ülkelerine dönüş süreçleri planlanmaya başlanmıştır. Bu alandaki çoğu bilimsel çalışma bu tip uzun dönemli göçmenlerin en az yarısının ülkelerine dönmeyeceğini işaret etmektedir. Bu durumun temel nedenlerinden biri uzun süreli bir iç savaştan çıkmış ülkenin ekonomik altyapısının ve ticaret ağlarının ağır hasar almış olmasıdır. Buna benzer bir durum 150 yıl önce, Osmanlı Suriyelilerinin Amerika kıtasına ve bilhassa Arjantin'e göç etmesi ve sonra da ülkelerine dönme süreçlerinde yaşanmıştır. Bu çalışma bir yandan Osmanlı'nın Arjantin/Buenos Aires Baş Şehbenderinin raporlarından yararlanarak Suriyeli göçmenlerin ekonomik ve ticari durumlarını gözler önüne sererken diğer yandan arşiv belgeleri ve ikincil kaynaklar ışığında göçmenlerin ülkelerine dönüşlerini cazip kılacak ekonomik ve ticari koşulların neler olduğuna dair bir tablo çizmektedir. Bu çalışmada, Arjantin örneğinden yola çıkarak, göçmenlerin ülkelerine dönmeleri için gerekli koşullar olarak asayiş sorunlarının giderilmesi, geçim sıkıntısının ve ekonomik sorunların olmaması, üretim ve ticaret ağlarının işler durumda olması, ticari rekabette ve istihdamda yerli unsurun avantajlı konumda olması, göç edilen ülkedeki ayrıcalıklı halin ortadan kalkması gibi nedenler tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ekonomi tarihi, Suriye, Osmanlı, Göç, Ticaret

JEL Kodları: N3, N4

A HISTORICAL EXAMPLE OF MIGRATION FROM SYRIA: THE ECONOMIC SITUATION OF OTTOMAN SYRIANS WHO MIGRATED TO ARGENTINA IN THE 19TH CENTURY

Abstract

Due to the onset of the Syrian Civil War on March 15, 2011, millions of Syrian citizens have migrated from their country. By the end of 2024, a change in governance occurred in Syria, and the processes for the return of the Syrian migrants to their home country have begun to be planned. A similar situation was experienced 150 years ago when Ottoman Syrians migrated to the Americas, particularly Argentina, and then faced challenges in returning to their homeland. This study, on one hand, sheds light on the economic and commercial conditions of Syrian immigrants by utilizing reports from the Ottoman Commercial Attaché in Argentina/Buenos Aires, and on the other hand, outlines the economic and commercial conditions that would make it attractive for immigrants to return to their home country based on archival documents and secondary sources. In this study, using the example of Argentina, the necessary conditions for immigrants to return to their home countries have been identified. These conditions include the resolution of security issues, the absence of livelihood difficulties and economic problems, the functionality of production and trade networks, and the elimination of privileged status in the host country.

Keywords: Economic history, Syria, Ottoman, Migration, Trade

Jel Codes: N3, N4

¹ Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, tarik@ticaret.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5921-4324

Başvuru Tarihi (Received): 01.05.2025 **Kabul Tarihi** (Accepted): 25.10.2025

Giriş

Bu çalışmanın ortaya çıkışını tetikleyen hadise, 15 Mart 2011’de başlayıp 13,5 yıl süren Suriye iç savaşının 2024 yılının sonlarında rejim değişikliği ile başka bir safhaya geçmiş olmasıdır. Söz konusu iç savaştan en çok etkilenen ülkeler sıralamasında Suriye’nin ardından Türkiye’nin geldiği söylenebilir. İç savaş nedeniyle Suriye dışına çıkan milyonlarca göçmenin en ağır yükünü de Türkiye üstlenmiştir.

Türkiye, 13,5 yıllık sürede ve devam eden süreçte, icra ettiği birçok güvenlik temelli askeri operasyonların yanı sıra sosyoekonomik ve ticari politikalarında da büyük zorluklarla karşılaşmıştır. Tüm bu süreçte de ülke içinde gerek siyasi alanda gerek 15 Temmuz 2016’daki FETÖ darbe girişiminde yaşandığı üzere hukuk dışı alanda birçok olayla yüzleşmiştir. Bunlara ilaveten 16 Nisan 2017 tarihindeki anayasa değişikliği referandumu ile Türkiye, yönetim sistemini değiştirmeyi kabul ederek kuvvetler ayrılığına dayalı başkanlık tipi bir rejim olan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’ne geçiş yapmıştır. Bu yeni sistem, daha önce dünyada uygulanmamış Türkiye’ye özgü bir sistem olarak tercih edilmiştir. Fakat çalışmanın kapsamı bağlamında tüm bu gelişmelerin detaylarına inme imkânı bulunmamaktadır.

Türkiye’nin Suriye ile ilgili 2025 ve sonrası dönemde nasıl bir yaklaşımla hareket etmesi gerektiği sorusunun cevabına katkı sunma amacı taşıyan bu çalışma, ekonomi tarihi penceresinden konuya yaklaşarak tarihi bir örnek ışığında önerilerini sunmaktadır. Sosyal bilimler, merkezine insanı alan ve inceleyen bir bilim sahasıdır. Suriye olayında Türkiye konuya salt politik olarak yaklaşmamış ve Suriyeli vatandaşlarla doğrudan doğruya bir bağ kurarak 10 yılı aşkın bir süre o insanları “geçici koruma altındaki kişiler” statüsünde misafir olarak ağırlamıştır. Bu misafirlik süreci, insanın doğası itibarıyla bir entegrasyon sürecine dönüşmüştür. Çünkü insanlar doğası gereği bulundukları ortama uyum sağlama güdüsüyle hareket eden canlılardır. Suriye’deki savaş nedeniyle ortaya çıkan güvensizlik ortamından kaçıp Türkiye’ye sığınan bu kişiler, Türkiye topraklarında yaşamışlar, evlenmişler, çocuk sahibi olmuşlar, çocuklarını Türk okullarında okutmuşlar, Türk hastanelerinde tedavi olmuşlar, para kazanmak için yasal veya kaçak olarak çalışmışlar ve ticarete girmişlerdir. Olumlu veya olumsuz diğer tüm tecrübeleri de yaşamının haricinde birçok Suriyeli de Türk vatandaşlığına geçmiştir.

Suriye’de yeni başlayan süreçte aktif rol oynayan Türkiye, yeni yönetimle ileri düzeyde ilişkiler tesis etmeyi başarmıştır. Güvenlik konuları haricinde ekonomik ve ticari konularda da birlikte hareket etme niyetinde olduklarını açıklamışlardır. Aslında benzer gelişmeler bundan bir asır önce de yaşanmıştı. Dolayısıyla bu makalede 2025 sonrası dönemde iki ülkenin ekonomik ve ticari birlikteliğinin önemini gözler önüne sermek gayesiyle tarihi bir örnek olarak 20. yüzyılın başlarındaki Suriyeli göçüne odaklanılması tercih edildi. Çünkü Bilâd-ı Şam denilen ve bugünkü Suriye, Lübnan, Ürdün ve Filistin topraklarını kapsayan coğrafya, 1800’lerin ikinci yarısından itibaren hem güvenlik hem de ekonomik nedenlerle milyonlarca insanını göçmenliğe mecbur bırakmıştır.

Yaşanan bu göçlerin ana istikameti Amerika kıtasıydı. Gerek Amerika ve Meksika gibi Kuzey Amerika ülkeleri gerekse Arjantin, Brezilya, Şili ve Uruguay gibi Güney Amerika ülkeleri milyonlarca Suriyeliye ev sahipliği yapmıştır. Bu çalışmada diğerleri bir yana bırakılarak örnek ülke olarak Arjantin’deki gelişmeler ele alındı. Çünkü ismi geçen her bir ülkenin göçmenlere uyguladığı politika farklılıklar arz ederken; Arjantin’in o dönemdeki Suriyeli göçmenlere yaklaşımı, Türkiye’nin günümüzdeki Suriyeli göçmenlere yaklaşımıyla benzerlikler gösteriyordu.

Bu benzerlikleri kurmamızı sağlayan bilgilerin önemli bir kısmı, 1910’larda Arjantin’in başkenti Buenos Aires’te Osmanlı Baş Şehbenderi olarak vazife yapan Emin Arslan Bey’in raporlarında gizlidir. O dönemde Osmanlı vatandaşı olan Suriyeli göçmenlerin haklarını sonuna kadar savunan ve bu kişilerle birebir muhatap olan Emin Arslan’ın Baş Şehbender sıfatıyla 1912 ve 1914 yıllarında Osmanlı başkenti İstanbul’a yolladığı iki önemli ticaret raporu (*Ticaret Layihaları*,

1912; *Ticaret Layihaları*, 1914) Suriyeli göçmenlerin sosyoekonomik ve ticari durumlarını açıkça göstermektedir.

Emin Arslan Bey, 1868 yılında Lübnan'da doğmuştur ve ailesi bölgenin önde gelen Dürzi ailelerinden biridir. Eğitimini tamamladıktan sonra doğup büyüdüğü topraklarda Osmanlı bürokrati olarak bir süre hizmet vermiş, sonrasında 1893 yılında Fransa'ya giderek Jön Türkler ile iletişime geçmiştir. Meşrutiyetin tekrardan ilan edilmesini savunarak Sultan'a muhalefet yaparken, pazarlıklar sonucu Fransa'nın Bordeaux şehrine Büyükelçi olarak atanarak II. Abdülhamid'e muhalefetten vazgeçer. Bu vazifesinin ardından Brüksel'e Büyükelçi olarak atanır. Görev yaptığı yıllar boyunca Jön Türkler ile irtibatını devam ettiren Emin Arslan Bey, 1909 yılındaki 31 Mart Vakasında İstanbul'da bulunur ve II. Abdülhamit'in tahtan uzaklaştırılmasını yakından takip eder. 31 Aralık 1910 tarihinde de Arjantin'e ulaşarak yeni vazifesine başlar (Zengin, 2019). Ayrıca Osmanlı Arşivleri'nde de Emin Arslan Bey'in, Suriyeli Göçmenler için kaleme aldığı bir ihtarnameye de ulaştık ki bu belge de göçmenlerin vapurunun Buenos Aires'teki limana vardıkları ilk andan itibaren muhatap oldukları tabloyu gözler önüne sermektedir. Bu belgeler haricinde Arjantin'e yapılan Osmanlı göçleri ile alakalı yine Osmanlı Arşivleri'nden elde ettiğimiz önemli belgeler çalışmamızda yer almıştır. Bunlara ilaveten birçok ikincil kaynağa da başvurulmuştur.

İkincil kaynakların birçoğunda önemli düzeyde maddi hatalar tespit edilmiştir. Bilhassa çalışmamızda temel birincil kaynak olarak kullandığımız Emin Arslan Bey'in iki raporunu merkeze alarak yazılmış iki makale var ki bazı hatalar içeriyor. Şüphesiz bir emek mahsulü olmakla takdire şayan olan makaleler, anılan raporlar üzerine çalışırken dolaylı kaynaklara müracaat etmeden doğrudan okumanın öneminin bir kez daha fark edilmesini sağlıyor. Bu sebeple elinizdeki çalışma, raporların doğru şekilde anlaşılmasını sağlama noktasında da bir boşluğu dolduracaktır.

Bu raporları inceleyen Cemal Avcı'nın "XX. Yüzyılın Başlarında Amerika'ya Osmanlı Göçleri" isimli makalesi de önem arz etmektedir. Makalenin, sadece 26. sayfasında rastlanılan bazı bilgiler, raporun içeriğinin tam olarak anlaşılması noktasında net bir tablo sunmamaktadır. (Avcı, 2006, s. 26). Sözgelimi "Baş Şehbender Emin Arslan"ın ismi, "Başkonsolos Emir Arslan" olarak yazılmıştır. Emin Arslan Bey kimi yazılarında bir ön ad olarak "Emir Emin Arslan" ismini kullansa da kendisinin ismi "Emir" değil "Emin"dir. İkinci olarak bu sayfada okuyucuya sunulan tablonun kaynağı olarak Rumi (R.) 1328 tarihli ticaret raporu gösterilmiştir ki bu tablo o raporda değil R. 1330 tarihli raporda yer almaktadır. Üçüncü bir husus, tablonun birinci sütunun beşinci satırında "İhtiyar ve Sucu" şeklinde bir ibare yazılmıştır. Üstelik "Sucu" kelimesine bir dipnot eklenerek "Layihada yaptıkları iş sucu olarak ifade edilmektedir." diye de vurgulanmıştır. Halbuki bu rapordaki asıl ifade "Sabi"dir ve "Sucu" kelimesiyle yazılış yönünden de epeyce farklılığı vardır. Emin Bey'in tabloda kastettiği husus "İhtiyar ve Sabi" yani "Yaşlı ve Çocuk" sayısıdır. Dördüncü bir husus yine aynı sayfada kaynak olarak kullanılan *Ticaret Layihaları Dergisi*'nin "Necim İstikbal Matbaası"nda basıldığı söylenmiştir ki burada da bir okuma hatası vardır ve doğrusu "Necmi İstikbal Matbaası"dır. Beşinci ve çarpıcı başka bir husus ise makalenin sonuç bölümünde yer alan "*Bir sene içinde 85.000'lere ulaşan göç ciddi bir rakamdır.*" (Avcı, 2006, s. 30) ifadesidir ki 85.000 rakamı bir sene içerisinde Arjantin'e göç eden kişilerin sayısını değil raporun yazıldığı vakitte Arjantin'de bulunan ve yılların birikimi olan toplam kişi sayısını göstermektedir. Dolayısıyla daha önceki incelemelerin taşıdığı bu noksanlıklar ve hatalar, kapsamlı ve doğru yeni bir incelemenin gerekliliğini ve önemli bir boşluğu dolduracağını göstermektedir.

Emin Arslan Bey'in ticaret raporlarını içeren başka bir makale ise Adem Kara'nın "7 Numaralı Ticaret Layihasına Göre Osmanlı Devleti - Arjantin Ticari İlişkileri ve Arjantin'de Bulunan Osmanlı Nüfusu" adlı çalışmasıdır (Kara, 2007). Bu makale de içerdiği hatalar nedeniyle benim nezdimde, bir önceki makaleyle aynı kalemde çıkma izlenimini yaratan, son derece bozuk bir

Türkçe ile yazılmış ve imla hatalarıyla dolu bir çalışmadır. Osmanlıca yazılmış basit sayıların okunuşunda; “607.490” yerine “207.490” yazan² (Kara, 2007, s. 116), “107” yerine “17”, “2.218” yerine “2.278”, “11.791” yerine “11.701” yazan (Kara, 2007, s. 117), “7.177” yerine “7777” ve “11.765” yerine “11760” yazan (Kara, 2007, s. 118), bu çalışma da ciddi okuma yanlışları içeriyor.

Bu bilgiler ışığında bahsi geçen ticaret raporlarının doğru bir şekilde incelenerek bilimsel alana kazandırılması büyük bir önem arz etmektedir. Bu hususlar göz önünde bulundurularak hazırlanan çalışmanın ilk kısmında Osmanlı vatandaşlarının Arjantin başta olmak üzere Amerika kıtasına yönelik göçlerine ve Osmanlı Devleti’nin bu göçlere yönelik tutumuna dair genel bir bilgi verilecektir. Bu konuda Kemal Karpas’ın doyurucu bilgiler içeren bir çalışması sağlam temel teşkil etmektedir (Karpas, 1993). Bu bölümde ayrıca Arjantin ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkiler çerçevesinde Arjantin’in başkenti Buenos Aires’te açılan Baş Şehbenderlik hakkında genel bir değerlendirme yapılacaktır.

Çalışmamızın ikinci kısmı, Buenos Aires Baş Şehbenderi Emin Arslan Bey’e ait iki adet kapsamlı ticaret raporunu, yine kendisinin Osmanlı Arşivi’nde bulunan uyarı yazılarını da dikkate alarak değerlendiren bölüm olarak hazırlanmıştır. Bu raporlar içerdikleri çok sayıda istatistikî bilgi ile Suriyeli göçmenlerin sosyoekonomik ve ticari durumlarını gözler önüne sermektedir.

Çalışmamızın sonuç bölümünde ise genel bir değerlendirme yapılarak Arjantin örneği üzerinden hareketle; günümüzdeki Suriyeli göçmenlerden ülkelerine dönmek isteyenlere yönelik yürütülmesi gereken hazırlıklara dair önerilerim yer almaktadır.

1. Osmanlı Devleti’nden Amerika’ya Göç Edenler

Amerika kıtası keşfedildiğinden beri dünyanın çeşitli bölgelerinden sürekli göç alan bir kıta özelliğini taşımaktadır. Bu özelliği bugün de hala devam eden Amerika kıtasına yapılan göçler kabaca dört dönem halinde incelenebilir.

Bunlardan ilki Amerika’nın keşfinden 1850’lere kadar olan dönem, ikincisi I. Dünya Savaşı’na dek süren 1850-1914 dönemi, üçüncüsü II. Dünya Savaşı’na kadar süren 1914-1939 dönemi ve dördüncüsü ise II. Dünya Savaşı’ndan günümüze dek süren dönemdir. Bunlar arasında Amerika’nın en yoğun göç aldığı dönem ikincisi yani 1850-1914 dönemidir. Osmanlı Devleti’nden Amerika’ya göç edenler de ağırlıklı olarak bu dönemde gitmişlerdir. “Göçün en kesif yılları sayılan 1911-1915 yıllarında muhacir sayısı 72.231 kişiye yükselmiştir. Böylece 1869-1915 arasında Anadolu ve Suriye’den Amerika Birleşik Devletleri’ne giden göçmenlerin yekûnu 178.712 olmuştur” (Karpas, 1993, s. 35).

Amerika kıtasına yönelik Osmanlı göçlerinin çoğu, büyük bir sosyo-ekonomik değişim yaşayarak bir uluslararası rekabet alanı olan (Baktıaya, 2017; Midhat Paşa’nın Suriye Layihası, 1908) Suriye³ (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2013, s.4) ve Cebel-i Lübnan⁴ topraklarından olmuştur. Ayrıca Anadolu ve Rumeli’den de nispeten daha az sayıda göçmen Amerika kıtasına gitmiştir. Çalışmada odaklanılan Arjantin ülkesine yönelik göç hareketlerine bakıldığında; “Latin Amerikalılar’ca Turcos (Türkler) denilen... bu göçmenlerden Arjantin’e 1895 yılına kadar 11.585, 1896-1905 arası 66.558, 1906-1915 arası ise 59.272 kişi, yani yirmi dört

² Bu yanlış sayı İslam Ansiklopedisinin ‘Arjantin ’maddesinde de maalesef mevcuttur. Bkz. Rıza Kurtuluş, ”ARJANTİN”, TDV İslâm Ansiklopedisi, 2020, Cilt.EK-1, s.110.

³ 17. Yüzyılda Şam, Halep ve Trablus isimli üç vilayetten oluşan ilgili bölge, Tanzimat reformları çerçevesinde yapılan 1865 yılındaki yeni bir idari değişiklikle Şam ve Sayda vilayetleri birleştirilip Suriye Vilayeti olarak adlandırılmıştır.

⁴ Osmanlı hakimiyetindeki Cebel-i Lübnan, Suriye vilayetine batıdan komşu olan kuzeyinde Trablusşam’ın, güneyinde Sayda’nın ve batısında Beyrut ile Akdeniz’in olduğu bir sancaktır ve adını Bekaa vadisini de içine alan sıradağlardan almıştır. Bugünkü Lübnan Devleti’nin sınırları, bu sancağın genişlemiş halidir.

yıl içinde yaklaşık 138.000 kişi göç etmiştir.”⁵

Arjantin’le birlikte diğer Güney Amerika ülkelerine ve Kuzey Amerika’ya yapılan Osmanlı göçlerinin toplamı hakkında ise yaklaşık 1 milyona kadar çıkan çeşitli tahminler yürütülmektedir. 1899 yılına kadar Kuzey ve Güney Amerika’ya göç eden Osmanlı vatandaşlarının toplam sayısı bir belgeye göre 137.350 kişidir (BOA, YEE 136/113)⁶. Bu kişilerin 135.000’i yani % 98’i Suriye ve Cebel-i Lübnan’dan göç eden Osmanlı vatandaşlarıdır. Bunların tamamı da Marunî, Ortodoks ve Katoliktir.

1899 yılına kadar 137.350 olan toplam sayının sonraki 15 yıl içerisinde 1 milyona kadar çıkmış olma ihtimali yaşanan göçün büyüklüğünü işaret etmektedir. Suriye ve Lübnan’dan Arjantin ve Brezilya’ya yoğun göç nedeniyle Buenos Aires ve Rio de Janeiro’da konsolosluk açılmasının ihtiyaç haline gelmesine dair 31 Aralık 1886 tarihli arşiv vesikası, dış yazışmalar için kurulmuş olan Tahrirat-ı Hariciye Odası evrakları arasında mevcuttur (BOA, HR. TH. 69/84). Görüldüğü üzere bu belge 1886 gibi nispeten erken bir döneme aittir ve göçlerin ileride hızlanacağına dair bir kanaati daha o zamandan taşımaktadır.

Her ne kadar Arjantin ile Osmanlı Devleti arasındaki ilk ticaret antlaşması 1872 tarihini taşısa da Arjantin’de Osmanlı konsolosluğu açılması çok uzun yıllar gerçekleşmemiştir. Arjantin’de şehbenderlik açılmasına duyulan şiddetli ihtiyaca dair arşiv belgesine ise H. 13.01.1326 yani Miladi olarak 16.02.1908 tarihinde rastlıyoruz. Bu tarihten itibaren iş ciddiye binmiştir. Bahsi geçen belgeye göre Güney Amerika’da bulunan çok sayıdaki Osmanlı vatandaşının haklarını korumak ve ülkeler arasındaki ticari ilişkileri geliştirmek için Arjantin ile Meksika, Uruguay, Peru, Kolombiya ve Şili’de fahri şehbenderlikler açılması gerekmekteydi (BOA, BEO 3250/243703).

Emin Arslan Bey’in Arjantin’in başkenti Buenos Aires’e Baş Şehbender payesiyle atanmasına dair arşiv evrakının tarihi ise (Miladi) M. 15.07.1910’dur (BOA, İ. HR. 423/23). Görevden azline dair arşiv vesikası ise M. 06.03.1915 tarihini taşımaktadır (BOA, BEO. 4341/325552).

Emin Arslan Bey’in raporlarına geçmeden evvel Suriye ve Lübnan bölgesinden yaşanan bu kitlesel göçün nedenleri ve bu göç karşısında Osmanlı Devleti’nin tutumu hakkında bazı bilgileri vermek gerekir. Bu konularda Genç ile Bozkurt’un makalesi hayli doyurucu bilgiler içermektedir. Göçün nedenleri birkaç madde halinde özetlenirse, şu tespitler ifade edilebilir (Genç ve Bozkurt, 2010, s.76-78):

1- Ekonomik Sorunlar: Büyük çoğunluğu tarımla uğraşan bölge halkı, gerek yeterli düzeyde işlemeye elverişli toprak bulamama gerekse bölgenin en önemli ürünü olan ipeğin İngiliz, Alman ve Japon ipeği ile rekabet edemeyerek olumsuz etkilenmesi sonucunda büyük bir işsizlik ve ekonomik darlık içerisindeydi.

2- Güvenlik Sorunları: Suriye’nin bazı bölgelerinde ve Cebel-i Lübnan’da bedevi aşiretler ekili arazilere zarar vermekte, hasat zamanı köylüleri gasp edip tarım ürünlerini ve hayvanlarını çalmaktaydılar. Ayrıca II. Meşrutiyet’ten yani 1909’dan sonra Osmanlı Devleti’nde zorunlu askerlik hizmetine tabi tutulan gayrimüslimler, bilhassa 1910’lar itibarıyla yaşanan savaş

⁵ (Karpat. 1993, s.35).Başkaca alıntı da yaptığımız bir makalede bu sayılar epeyce farklı, bizce yanlış verilmiştir. “Nitekim 1908 yılında büyük bir bölümünün Osmanlı tebaasından Suriyeli olduğu bilinen yaklaşık 150.000 kişinin Güney Amerika’nın çeşitli bölgelerinde yaşadığı bilinmektedir. Bunlardan 60.000’i Brezilya’da, 30.000’i Arjantin’de... ikamet etmektedir.” (Duman ve Bayraktar, 2023, s. 38) Bu alıntıda ‘30.000’ ifadesinden 30.000’i anlayarak yazıyorum ki 1908 yılı itibarıyla Arjantin’deki Osmanlı tebaası nüfusu Karpat’ın değerlerine göre yaklaşık 80.000’dir.

⁶ Bu belgedeki istatistikler, (Genç ve Bozkurt, 2010) makalesinin 74. sayfasında tablo halinde detaylıca yer almaktadır ve belge tarihi 20 Mart 1899 olarak yazılmıştır. Halbuki orijinal arşiv belgesinin tarihi Hicri 15.11.1316 yani Miladi olarak 27 Mart 1899 olarak gözükmekte ancak evrak dosyası içerisinde yer alan kimi pusulalar 20 ve 21 Mart tarihlerini taşımaktadır.

koşullarında askere gitmemek için ülkeden göç etmeyi tercih etmişlerdir.

3- Göçün Teşvik Edilmesi: Köle ticaretinin yasaklanmasının ardından büyük bir işgücüne ihtiyaç duyan Amerika ülkeleri göçü teşvik edici faaliyetlerde bulunmaktaydı. Gazetelere verilen gerçek dışı ve abartılı ilanlar ile kimi misyonerler aracılığıyla, göç yolculuklarının çok kolay geçeceği ve hemen yüksek gelir getiren iş bulabilecekleri yönünde kuvvetli bir propaganda yürütülmekteydi ki büyük bir fakirlik ve topraksızlık çeken kişiler için bu çok cazibediciydi. “Hatta Arjantin ve Brezilya’da tarım kolundaki işçi ihtiyacı dolayısıyla bu ülkelerden gelen iş adamları Suriye’nin köy ve kasabalarında gezerek işçi toplamışlardır” (Karpas, 1993, s. 36).

Denizcilik teknolojisindeki gelişmelerle birlikte yelkenli gemilerin yerini buharlı gemilerin almış olması hem yolculuğun süresini epeyce kısaltmış hem de yolculuk maliyetini hayli düşürmüştü. Üstelik Arjantin’e gemi yolculuğunun maliyeti, Kuzey Amerika’ya yapılan yolculuktan daha düşük seviyede idi. Yine de uzun deniz yolculuğuna alışık olmayan bünyeler için okyanusu aşmak çok yorucu olmakta ve bazen de ölümle sonuçlanan sağlık sorunlarına yol açmaktaydı.⁷ 17 Haziran 1917’de Amerika Birleşik Devletleri’nde gösterime giren, yönetmenliğini ve oyunculuğunu Charlie Chaplin’in yaptığı “The Immigrant” filmi tam da bu göçmenlerin gemi yolculuğunu anlatmaktadır⁸ (The Immigrant, 1917).

4- Geri Dönen Göçmenler: Amerika’ya gidip kısa sürede başarılı olarak büyük servet biriktiren kimi göçmenler zengin birer kişi olarak topraklarına geri dönmekte ve bu zenginlik halkın geri kalanını da göçe özendirilmekteydi. Ayrıca geri dönen göçmenler biriktirdikleri servetler ile kendi topraklarında mülkler satın almakta ve bu durum Suriye ve Cebel-i Lübnan’daki emlak ve arazinin değerini 3-4 kat artırmaktaydı.

Osmanlı’dan Amerika’ya göç literatüründe başlıca saydığımız bu nedenler haricinde zorlu bir tartışma halinde yer alan sözde zulüm teorisi, gerçekte bağdaşmamaktadır. Amerika’ya yönelik kitlesel Osmanlı göçleri, 1860’larda yaşanan olaylardan yani 1860-61’de Lübnan ve Suriye topraklarında Hristiyanlar ile Dürziler arasında gerçekleşen iç çatışmadan çok sonra vuku bulmuştur. Göçlerin yoğunlaştığı dönemde göçün merkezi olan Lübnan, Fransa başta olmak üzere Avrupa ülkeleri ve Rusya tarafından desteklenen yarı bağımsız bir bölge statüsündeydi. Ayrıca göçmenlerin çoğu Hristiyan olsa da önemli miktarda Müslüman da mevcuttur ki bu durum da göçlerin zulüm ile uzaktan yakından alakalı olmadığını göstermektedir (Baycar, 2015, s. 271-272).

Yasal veya kaçak olarak yaşanan bu göç hareketleri evvela Osmanlı Devleti açısından hoş karşılanmamış ve engellenmek istenmiştir. Ancak böylesine büyük bir kitlesel göçü engellemek mümkün olmamıştır. Osmanlı Devleti açısından göçün sakıncaları arasında işgücü ve asker kaynağı kaybı olacağı ile Türk ve Müslüman göçmenlerin yabancı ülkelerde dil, din ve ahlaklarını muhafaza edemeyip kaybedecekleri endişeleri önde gelmekteydi (Genç ve Bozkurt, 2010, s. 82).

Bununla birlikte koyulan engellerin aşılabilir oluşu veya giden göçmenlerin Osmanlı topraklarına servet aktarımında bulunması gibi gelişmeler sonucunda Osmanlı Devleti göçü kısıtlayıcı

⁷ "Genelde illegal yollarla ve sağlık koşullarının uygun olmadığı kalabalık ortamlarda gerçekleşen yolculuklar göçmenlerin bağışıklık sisteminde bozulmalara, bulaşıcı mantar veya virüs yoluyla ağır enfeksiyon hastalıkları kapmalarına sebep olmaktadır. Nitekim 1 Aralık 1913 tarihinde Buenos Aires Baş Şehbenderliği’nden Hariciye Nezareti’ne gönderilen tahrirata göre merkezi Trieste’de bulunan Osterio Amerikan Kumpanyası’nın Ojenya vapurunda seyahat eden birçok Osmanlı muhacirinin beyin iltihabından hayatını kaybettiği bilinmektedir. Muhacirlerin isimleri üzerinden yola çıkılarak bunların Şam ve Beyrut ahalisinden oldukları tahmin edilmiştir." (Duman ve Bayraktar, 2023, s. 43)

⁸ 30 dakikalık romantik komedi türündeki bu film, gemi sahnesiyle açılır. Charlie Chaplin yolculuk esnasında balık tutar. Tipinden Doğulu olduğu anlaşılan kalpaklı bir adamı ise deniz tutmuştur. Akşam yemeği sahnesinde gemi, çalkantılı denizde bir beşik gibi sallanır ve masadaki tabaklar yerinde duramaz. Yolculuk süresince birkaç kişi gemide zar ile kumar oynar ve Charlie Chaplin kumarda herkesin parasını kazanır. Para kaybeden bir kumarbaz, uyuyan bir kadının parasını çalar. Başkaca sahnelerin de olduğu bu film görüldüğü üzere söz konusu gemi yolculuğunun gerçekçi bir tasvirini yapmaya çalışmıştır.

politikasını zamanla gevşetmiştir. Osmanlı Devleti bilhassa Müslümanlar için elinden geldiği kadar göçü yavaşlatmaya çalışmış ve gayrimüslim olanlar arasında dahi Osmanlı vatandaşı olup olmadığına göre farklı bir tutum takınmıştır.

Mesela 17.10.1891 tarihli bir belgede, Rus topraklarından Kalas bölgesinden göç edip de gelen Musevi göçmenlerin Osmanlı vatandaşı olanlarını ülke içinde tutmaya çalışırken, Osmanlı vatandaşı olmayanlar hakkında Arjantin'e ve Amerika'ya gönderilmeleri için yardımcı olunmasını isteyebiliyordu (BOA, DH. MKT. 1878/121). Hatta bu yazıdan iki gün sonraki başka bir yazıda da konunun takip edildiği görülüyordu. Yunanistan ve Rusya üzerinden göç eden Musevilerin Osmanlı'ya girişi yasaklandığından vapur acentalarıyla getirilecek göçmenlerin Arjantin ve Amerika'ya yönlendirilmesi söz konusu olmuştur (BOA, DH. MKT. 1879/105)

Dini hassasiyet birçok misyoner tarafından da kullanılmaktaydı. Göç eden Osmanlı vatandaşlarının yeni gidecekleri kıta ve ülke hakkındaki bilgi eksikliklerinden faydalanarak; Arjantin'e göçmen olarak kabul edilmelerini kolaylaştırıcı unsurlar açısından Hristiyanlığa geçip dinlerini ve isimlerini değiştirme noktasında manipüle edilmekteydiler.

Bu şartlar altında kimi Osmanlı göçmenleri dinlerini ve isimlerini değiştirirken kimileri ise Buenos Aires'e geldiklerinde hem çoğunlukta olan Katolik İspanyol ve İtalyan göçmenlerin tabi tutulduğu bazı ayrıcalıklardan faydalanmak hem de olumsuz ayrımcılıklara uğramamak için dinlerini ve isimlerini gizleme yoluna başvurabilmekteydi. Arjantin Göçmen Dairesi ise göçmenleri kaydederken, bir yandan ilk defa duydukları isimleri yanlış yazmakta diğer yandansa bu isimlerin yanına bir de Arjantin ismi ekleyerek bu kişilerin ülkeye uyum sağlama süreçlerini başlatmaktaydılar. Osmanlı arşivinde Osmanlı vatandaşlarının isimlerinin değiştirilmesine dair M. 28.06.1911 tarihli ilgili evrak yer almaktadır (BOA, HR. HMŞ. İŞO. 221/58).

Burada önemli bir noktaya dikkat çekmek gerekir: İkincil kaynaklarda Arjantin'in göçmenler arasında bir ayırım yapıp Avrupa'dan gelenlere karşı daha istekli, Rusya ve Osmanlı üzerinden gelenlere ise daha mesafeli bir göç politikası uygulaması yaptığı zikredilmektedir. Ancak bunun sadece uygulamada olduğu, liberal göç yasalarında ise herhangi bir ayrımcı ifadenin olmadığı belirtilmektedir. Uygulamadaki bu ayrımcılığa örnek olarak şu söylenmektedir: "Örneğin; göçmelerin bedava kalması için hazırlanan otel ve diğer hizmetlerden Kuzey Avrupa'dan göç edenler istifade edebilirken, Ortadoğu'dan gelenler yararlandırılmıyorlardı. Yine Osmanlı göçmelerinin sadece tarımsal alanlarda işçi olarak çalışmaları kabul ediliyordu."⁹ (Genç ve Bozkurt, 2010, s. 93).

Bu çalışmamız esnasında bu tarz durumların istisna olarak kaldığı ve yaygın olmadığı kanaatine ulaşıldığı zikredilmeli. Gerek Şehbender raporlarında gerekse belgesel ve röportajlarda böylesi bir ayrımcılıktan söz edilmemektedir. Arşiv belgelerine yansıyan belli sayıdaki hadiseler, bu olumsuz olayların Arjantin'e göç eden 150.000'den fazla Osmanlı vatandaşının yüzde kaçını etkilediği noktasında çok da açıklayıcı olmamaktadır. Aşağıdaki belge, bu kanaati teyit etmesi bakımından önemlidir:

Emin Arslan Bey, M. 01.11.1912 tarihli bu arşiv vesikasında Buenos Aires'e gelen Osmanlı vatandaşlarının dolandırılmaması için bazı uyarılarda bulunmuştur (BOA, DH. MUİ. 163/75). İhtarnameinde öncelikle Buenos Aires'teki limanda çok sayıda sahte tercüman bulunduğunu ve gerek bunlar gerekse başka dolandırıcılar tarafından Osmanlı vatandaşlarının büyük zarara uğratıldığını zikretmiştir. Sonra da maddeler halinde göçmenlerin işine yarar bilgiler sunmuştur.

Bu bilgiler ışığında Emin Arslan Bey, Osmanlı göçmenlerini taşıyan vapurun Buenos Aires'teki limana girmesinin ardından kimsenin vapurdan çabucak inmemesini ister. Çünkü;

1- Vapura hem Türkçe hem de Arapça bilen bir tercüman gelmektedir ve hiçbir ücret talep etmeden

⁹ Alıntındaki harf eksiklikleri olduğu gibi bırakılmıştır.

göçmenlerin ihtiyaç duyduğu tüm bilgileri kendilerine sağlamaktadır.

2- Ayrıca limanın hemen karşısında göçmenler için ayrılmış bir otel vardır. Tüm göçmenlerin bu otelde yine hiçbir ücret ödemedi kalmaya ve yemeklerini yemeye hakları vardır.

3- Yine Arjantin Göçmen İdaresi, göçmenleri gitmek istedikleri yere hiçbir ücret ödemedi götürmektedir.

4- Bunların yanı sıra Göçmen Dairesi'nde Millet Bankası'ndan gönderilmiş bir sarraf vardır. Bu sarraf göçmenler hangi ülkenin parasını değiştirmek isterlerse kur farkı almadan işlemleri yapmaktadır.

İşte bu nedenlerden dolayı Osmanlı göçmenleri, gayriresmi diğer tercümanlara güvenmemeli, bilmedikleri otellerde parayla kalmamalı, gidecekleri yere tren bileti vs. gibi harcamalar yapmamalı ve resmi sarraftan başka sarrafa güvenip para değiştirmemelidir. Emin Arslan Bey, ihtarnamesinin sonunda tüm bu uyarılara rağmen yine de bir dolandırıcılığa maruz kalan olursa konsolosluk olarak tüm gerekenleri yapıp göçmenlerin haklarını savunacağına dair güven vermeyi de ihmal etmemiştir. Ayrıca bu uyarıların Türkçe, Arapça ve Fransızca olarak ilan halinde basılarak hem vapurlara hem acentelere asılması hem de gazeteler vasıtasıyla dağıtılması istenmiştir (BOA, HR. İD. 15/52).

Bu arşiv belgesinde de bahsedildiği üzere söz konusu otel, ücretsiz konaklama ve yemek için Osmanlı göçmenlerine de açıktır. Üstelik Baş Şehbender Emin Arslan Bey, otel konusunda başkaca en ufak olumsuz bir imada dahi bulunmayıp Osmanlı vatandaşlarının başka otellerde kalmamasını da vurgulamaktadır.

Ayrımcılıkla ilgili ileri sürülen diğer bir örnek olan Osmanlı göçmenlerinin sadece tarımsal alanlarda işçi olarak çalıştırılması ise zaten gerçekçi durmamaktadır. Bir sonraki bölümde detaylıca sunulacağı üzere çalışan Osmanlı göçmenlerinin ancak yarısı tarımda çalışmakta, % 40'ı ise ticari faaliyetlerle uğraşmaktadır. Üstelik bu faaliyetleri yürüten tüccar ve seyyar satıcılar tüm Arjantin'in ticari hayatını da şekillendiren mühim etkilere bulunmuşlardır.

Sonuç itibarıyla Arjantin tam aksine göçmenlere hayli kolaylık sağlamıştır. Anayasanın 20. ve 25. maddeleriyle ülkeye göçü serbest kılmış ve özendirmiştir. Diğer ülkelerden farklı olarak Suriyeli Osmanlı göçmenleri dahil tüm göçmenlere Arjantin vatandaşlığı verilmesi noktasında gayet ılımlı bir politika gütmüştür. Arjantin vatandaşlığına girebilmek için 18 yaşını doldurmuş olmak ve iki sene müddetle Arjantin'de yaşamak yeterliydi. Hatta yetkili mercilerin olur vermesiyle iki senelik süre de beklenmeden hemen vatandaşlık verilebilmektedir.¹⁰ (Seçkin, 2019, s. 2)

2. Buenos Aires Baş Şehbenderliği'ne Ait İki Mühim Ticaret Raporu

Bu raporlar Arjantin'in zirai durumu, ekonomik yapısı, sanayisi, ticari kaynakları ve Osmanlı Devleti ile Arjantin Cumhuriyeti arasındaki ithalat ve ihracata dair bazı bilgileri içermektedir.

Arjantin, tıpkı Osmanlı Devleti gibi tamamıyla bir tarım ülkesidir. Bundan dolayı karşılıklı ürün ticaretinde iki ülkenin ürünleri birbirleri ile çakışmaktaydı. Bu durum ise diğer Avrupa devletleri veya Amerika eyaletlerinin tersine Osmanlı Devleti ile Arjantin arasındaki ticaretin gelişmesini

¹⁰ İlgili Anayasa maddeleri şu şekildedir; 20. Madde: "Yabancılar ülke sınırları içinde vatandaşların sahip oldukları tüm kişisel haklardan yararlanır, üretimlerini, ticaretlerini ya da mesleklerini icra edebilir, gayrimenkul sahibi olabilir, bunları satın alabilir ve satabilir; kıyılarda ve nehirlerde seyrüsefer hareketleri gerçekleştirebilir, ibadetlerini serbestçe yerine getirebilir; yasalara uygun olarak evlenebilir ve vasiyetname düzenleyebilirler. Bu kişiler Arjantin vatandaşlığına geçmeye zorlanamazlar ve olağandışı vergilere tabi tutulamazlar. Ülkede kesintisiz olarak iki yıl ikamet etmek suretiyle vatandaşlık hakkı kazanırlar; yetkili merciler Cumhuriyet'e yapılan hizmetleri öne sürmek ve belgelemek suretiyle bu süreyi kısaltabilirler."; 25. Madde: "Federal Hükümet, Avrupa'dan göçleri teşvik edecek; toprağı işlemek, sanayiye geliştirmek ile bilim ve sanatı tanıtmak ve öğretmek amacıyla getirilen yabancıların Arjantin topraklarına girişine sınırlama getirilmeyecek ve çeşitli vergilerle zorlaştırılmayacaktır."

engellemekteydi. Bir de iki ülke arasındaki uzak mesafe dikkate alındığında aslında karşılıklı ticaret çok büyük bir potansiyel taşımamaktaydı.

Arjantin ekonomisi tarım haricinde bir de hayvancılığa dayanmaktadır. Arjantin'in ekilebilir alanları ülkenin %25'ini kaplarken; hayvancılığa uygun çayır ve meralara sahip alan ise ülkenin %50'sine karşılık gelmektedir. Ülkenin sanayisi de daha çok tarımsal ürünlerin işlenmesine dayanır (Günel, 2020, s. 108).

Arjantin, kendi tarımındaki fazla üretimi ihraç ederek buna mukabil ihtiyaç duyduğu sanayi ve diğer ürünleri başta Avrupa olmak üzere çeşitli yabancı ülkelere ithal eden bir ülkeydi. Bu açıdan Osmanlı Devleti ile Arjantin Cumhuriyeti arasındaki ticarete ürünlerin çakışmasının yanında, iki ülke arasındaki mesafenin uzunluğundan doğan nakliye masraflarının büyüklüğünü ve bu masrafların ürün maliyetlerini arttırdığını göz önünde tuttuğumuzda ticaretin gelişmesi yönündeki ivme de çok düşük düzeyde kalmaktaydı.

Ticarete konu eşyanın vapurlarla aktarılması esnasında mallar zarar görmekteydi ki bu durum da kârlılığı azaltan bir husustu. Diğer ülke tacirleri kendi gayret ve sebatları, kârlılık oranlarından fedakarlıkları sayesinde bu durumu pek dikkate almıyorlardı fakat Arjantin ile ticarete bu durum önem arz etmekteydi.

Arjantin'de Eylül-Ekim-Kasım ayları bahar, Aralık-Ocak-Şubat ayları yaz, Mart-Nisan-Mayıs ayları sonbahar ve Haziran-Temmuz-Ağustos ayları ise kış mevsimi olarak yaşanmaktadır. Arjantin ile Osmanlı Devleti arasındaki ticaretin geliştirilebilmesi noktasında en çok istifade edilecek nokta bu mevsim farklılığı olabilirdi.

Her ne kadar iki ülkede yetişen tarım ürünleri çakışsa da mevsimleri çakışmıyordu. Bu sayede özellikle mevsimlik meyvelerin Osmanlı Devleti'nden Arjantin'e satılması noktasında Osmanlı tacirleri bir girişimde bulunabilirlerdi. Dikkatli bir şekilde nakledildikleri takdirde lokum ve şekerleme gibi ürünler de Arjantin'de pazar bulabilirdi.

Osmanlı tütünlerinin şöhretleri zaten çoktan Arjantin'e ulaşmıştı ve belli bir talep düzeyini yakalamıştı. Ancak bu talebe karşılık verecek tüccar sayısında sıkıntı vardı. Mesela Buenos Aires'te tütün ticaretiyle meşgul olan kişi sayısı sadece ikiydi. Bu boşluktan faydalanan Amerikalı tacirler, çokça reklamlar yaparak Osmanlı tütün piyasasını ellerinde tutmakta başarılı oluyorlardı. Reji'nin takındığı tutum da Osmanlı Devleti'nin lehine değil Amerikalı girişimcilerin lehine olmaktaydı.

Yine Osmanlı ipekli kumaşları ve halıları gibi dokuma ürünleri de Arjantin'de çok fazla rağbete mazhar olan ürünlerdi. Fakat bu alanda sınırlı sayıda satıcı vardı. Buenos Aires'te bu ürünleri satan sadece beş ticarethane vardı. Onlar da az sayıda olmalarından istifade ederek ürünleri fahiş fiyatlarla satmaktaydı. Bu fahiş fiyatlar müşterileri kaçırmaktaydı. Her ne kadar dükkân sahipleri bu durumdan kendileri adına kâr elde etse de Arjantin ile Osmanlı Devleti arasındaki ticaret hacminin gelişmesine mani olmaktaydılar.

Fiyatların o düzeyde yüksek olmasını dükkân sahipleri; ödedikleri dükkân kirası, malların Osmanlı Devleti gibi uzak bir yerden getirilmesinden doğan nakliye masrafı ve gümrük vergisi gibi gerçekçi nedenlere dayandırmaya çalışıyorlar ama bu gerekçeleri müşteri sayılarında artışı sağlamakta başarısız kalıyordu.

Genel olarak bakıldığında Avrupalı ve Amerikalı tacirler 4-5 sene gibi bir zamanda işlerini çokça büyütüp büyük kârlar elde edecek bir seviyeye gelebiliyorlardı. Osmanlı tüccarı ise böyle bir başarı göstermede maalesef akim kalmıştı. Bunun sebebine bakıldığında en önemli etkenin bilgi eksikliği olduğu görülmüştür. Avrupalı ve Amerikalı tacirler ticaret yapmak istedikleri ülke ve ürünler hakkında yeterli düzeyde bilgiyi kolayca elde etmekte ve bu bilgiler ışığında yaptıkları girişimde başarılı olmaktaydılar. Osmanlı tacirleri ise girişmek istedikleri ticaret, ticari ürünler ve yabancı

ülke piyasaları hakkında yeterli düzeyde bilgi sahibi olamamaktaydı. O zaman da tereddüt, cesaretsizlik ve güvensizlik gibi ruh halleri içerisinde girişimci karakterlerini tam olarak sergileyememişlerdir (Ticaret Layihaları, 1912).

Aynı durum sermaye yatırımı noktasında da Osmanlı vatandaşlarını tedirgin etmekteydi. Mesela Arjantin’de giyim ve mücevher dükkanları açmak isteyen bir Osmanlı taciri, hem büyük bir sermayeye sahip olmalı hem de tacirin finansal itibarı yerinde olmalıydı. Arjantin’e gelen Avrupalı ve Amerikalı tüccarlarda bu sayılanlar mevcuttu ve Arjantin’e gelir gelmez bir dükkan açabiliyorlardı. Ancak Osmanlı tacirlerinde bu özellikler yoktu.

Osmanlı tacirlerinin tamamına yakını o dönem hiç parasız olarak Arjantin’e gitmişler ve sokaklarda öteberi satarak, seyyar satıcılık yaparak bir süre çalışmışlardır. Bu çabalarla bir dükkan açacak kadar sermayeyi bir araya getirdikleri zaman ancak bir dükkân sahibi olabilmışlerdir.

Buenos Aires Baş Şehbenderi Emin Arslan Bey, göreve başladığında ilk olarak Osmanlı vatandaşlarının bu durumuna dikkat etmişti. Bireysel çabalar yerine daha organize bir şekilde güvenilir yollarla sermaye birikiminin nasıl sağlanabileceğine kafa yormuştu. Bu noktada seyyar satıcılık yerine tarım sektörüne odaklanmanın daha kolay ve sistemli bir sermaye birikimini sağlayabileceğine kanaat getirmişti.

Emin Arslan Bey raporunda Arjantin’e göç eden Osmanlı vatandaşlarının zirai faaliyetlere giriştikleri takdirde kısa zamanda servet sahibi olabileceklerini söylemiştir. Çünkü hasat mevsiminde bir tarım işçisinin yevmiyesi 80 Osmanlı Kuruşu’na denk gelmekteydi. Hatta somut bir örnek vermiştir ki; Arjantin’deki 1912 hasatı esnasında 30.000’den fazla Osmanlı vatandaşı ziraatte çalışmıştır. Bu çalışanların elde ettikleri toplam işçi ücretleri, 10 milyon Arjantin Pesosu yani yaklaşık 1 milyon Osmanlı Lirası seviyesinde olmuştur.

Baş Şehbender Emin Arslan Bey, Osmanlı vatandaşlarını ziraate yönlendirmekte iki menfaat görmekteydi. Birincisi Osmanlı vatandaşlarının en güvenilir yoldan en kısa zamanda servet sahibi olması, ikincisi ise Arjantin’deki bilimsel ziraat yöntemlerinin Osmanlı vatandaşlarınca öğrenilmesidir. Çünkü ona göre çok sayıdaki bu Osmanlı vatandaşları gün gelip memleketlerine döndüklerinde yanlarında, hem know-how olarak çağdaş bilimsel ziraat usulleri hakkındaki bilgilerini hem de Arjantin’den elde ettikleri servetlerini götüreceklerdi. Bu, gerçekten günümüzde de çok kıymetli olan bir insan kaynağını değerlendirme tasarımıdır. Baş Şehbenderin vizyonu da bu noktada takdire şayandır.

Aşağıdaki tabloda Arjantin Cumhuriyeti ile dış ticaret faaliyetleri yürüten Osmanlı Devleti ile diğer ülkelerin, ticarete konu olan başlıca ticari ürünleri hakkındaki istatistiki bilgiler yer almaktadır. Buradaki istatistiklerden belli başlı ürünlerin ticaretinde Osmanlı Devleti ile diğer ülkelerin karşılaştırmasını görmek mümkün olmaktadır. Ayrıca tabloda ürünlere ait gümrük vergi oranlarına da yer verilmiştir.

Tablo 1: *Arjantin Cumhuriyeti'nin Genel İthalat ve İhracatı*

Ürünler	Ülkeler	1907	1906-1910	1910	1907'de Gümrük Vergisi (Kilo Başına)
Bal	Osmanlı Devleti	13			0,033
	Amerika Birleşik Devletleri	27.724	190.509		
Tuzlu Balık	Osmanlı Devleti	613		2.479	0,043
	İspanya	345.708	2.466.340	605.405	
Zeytin	Osmanlı Devleti	2.426	11.740	56.682	0,032
	İspanya	2.008.344	11.159.897	2.632.906	
Hurma	Osmanlı Devleti	430	8.799	799	0,648
	Fransa	43.694	9.629	5.289	
Kuru Yemiş	Osmanlı Devleti	119	503	196	0,054
	Şili	74.524			
Kuru İncir	Osmanlı Devleti	242	4.132	3.890	0,54
	İtalya	92.513	455.752	93.585	
Kutu içinde Kuru İncir	Osmanlı Devleti	139	37.197	25.855	0,54
	İtalya	178.781	4.003.461	608.749	0,0324
Kuru Üzüm	Osmanlı Devleti	26.212	229.092	70.234	0,104
	Yunanistan	77.383	401.352	42.985	
Anason	Osmanlı Devleti	9.700	9.700		0,648
	Fransa	67.855	199.584	23.606	
Kimyon	Osmanlı Devleti	890	8.770		0,054
	İngiltere ve Sömürgeleri	11.600	30.950		
Kuru Mantar	Osmanlı Devleti		600		0,207
	Felemenk	97.994			
Biber	Osmanlı Devleti		4.296		0,044
	İngiltere ve Sömürgeleri	76.883	549.502	119.016	
Fıstık	Osmanlı Devleti	325	2.360	642	0,0108
	İtalya	1.739	4.219	760	
Pirinç	Osmanlı Devleti		11.000		0,058
	Almanya	22.000			
Sarı Pirinç	Osmanlı Devleti	19.850	41.850		0,054
	İtalya	18.047.902	102.410.367	19.100.774	

A Historical Example of Migration from Syria: The Economic Situation of Ottoman Syrians who Migrated to Argentina in the 19th Century

Leblebi	Osmanlı Devleti	2.782	13.396	4.115	0,0416
	İspanya	748.583	5.233.352	1.735.691	
Mercimek	Osmanlı Devleti	5.000	5.390	313	0,0108
	Şili	416.851	1.990.206	185.967	
Kahve	Osmanlı Devleti	64.943	382.384	53.341	0,0324
	Brezilya	9.411.505	66.037.118	11.779.762	
Çay	Osmanlı Devleti	1.350	7.265	2.050	0,212
	Çin	3.119.049	3.696.304	760.886	
Çeşitli Tatlılar	Osmanlı Devleti	1.323			0,266
	İngiltere ve Sömürgeleri	134.113			
Çeşitli Sigaralar	Osmanlı Devleti	118	2.340	1.433	1,04
	Mısır	616	6.709	1.626	
	Uruguay Cumhuriyeti	15.972	45.120	10.762	
Yaprak Tütün	Osmanlı Devleti	2.144	20.154	6.208	0,228
	Brezilya	1.871.086	12.371.560	2.946.115	
Orta Dereceli Şarap	Osmanlı Devleti	48.000	45.775	910.000	0,082
	İtalya	22.985.997	121.626.775		
İyi Şarap	Osmanlı Devleti	39.878	214.749	39.222	0,123
	İtalya	2.184.929	14.860.581	2.652.058	
Teneke İçinde Anason	Osmanlı Devleti	68	640	105	0,283
	İspanya	14.735	48.799	6.218	
İşkembe	Osmanlı Devleti	1.127	37.332	27.751	0,485
	Amerika Birleşik Devletleri	111.156	142.727	172.751	
Zeytinyağı	Osmanlı Devleti	18	14.125	11.206	0,135
	İtalya	10.948.468	62.106.499	14.499.783	
Tereyağ	Osmanlı Devleti	105	593	294	0,083
	Amerika Birleşik Devletleri	104.973	164.145		

Kaynak: (Ticaret Layihaları, 1912, s. 114-118)

1911 senesinde ise Türkiye’den Arjantin’e yapılan ihracatın toplam değeri, 338.877 Altın Peso yani bir Pesonun beş Franka denk olduğu düşünüldüğünde 1.694.385 Frank’tır (Raporda yanlışlıkla 1.694.395 olarak yazılmıştır). Yine aynı sene Arjantin’den Osmanlı Devleti’ne yapılan ihracat ise 121.498 Altın Peso yani 607.490 Frank’tır.

Tablo 2: 1911 Senesinde Arjantin’e Göç Eden Osmanlı Vatandaşları

Aylar	Göçmen Sayısı	Aile Fertleri		Mezhep		Meslek			
Ocak	837	Erkek	10.722			Çiftçi	1.897	Demirci	3
Şubat	446	Çocuk	942			Dülger	34	Amele	7.994
Mart	501	Kadın	1.457			Perukar	5	Bahriyeli Gemici	4
Nisan	769	Kız	484			Kasap	5	Makinist	12
Mayıs	709	Toplam	13.605	Mezhep		Marangoz	12	Çeşitli	107
Haziran	1.955			Katolik	5.514	Aşçı	61	Hizmetçi	172
Temmuz	1.264	Etnik Köken		Müslüman	5.290	Tüccar	914	Tipograf	1
Ağustos	617	Türk	5.271	Protestan	510	Terzi Kadın	132	Yazıcı	1
Eylül	2.079	Suriyeli	8.198	Maruni	250	Satıcı	394	Kunduracı	34
Ekim	1.443	Ermeni	69	Rum Ortodoks	209	Elektrikçi	3		
Kasım	1.402	Arnavut	30	Musevi	165	Nakkaş	5		
Aralık	1.587	Makedonyalı*	10	Diğerleri	953	Artist	1		
Toplam	13.609 (Raporda 13.605 olarak yazılmıştır)	Toplam	13.578 (Raporda 13.605 olarak yazılmıştır)	Toplam	12.891 (Raporda 13.605 olarak yazılmıştır)	Toplam		11.791 (Raporda 13.605 olarak yazılmıştır)	13.605

Kaynak: (Ticaret Layihaları, 1912, s. 119-120)

* Makedonya’da 1900-1913 arasında yaşanan karışıklıklar sonucu çok sayıda Makedon göç etmek zorunda almıştır. Bunlardan 10 tanesi 1911’de Arjantin’e ulaşmış görünüyor.

Yukarıdaki tablodaki bilgiler ışığında 1911 senesinde Arjantin’e göç eden Osmanlı vatandaşlarının dini dağılımına baktığımızda; toplam 12.891 kişinin, %41’nin Müslüman ve geri kalan % 59’unun gayrimüslim olduğunu görmekteyiz.

Meslek dağılımları açısından baktığımızda %68’inin amele yani işçi, % 11’inin ise tüccar ve satıcı olduğu görülmektedir. Genç ile Bozkurt’un makalesinde bu mesleki dağılım istatistikleri ayrı bir tablo halinde sunulmuştur ama bizim tablomuz ile arasında ciddi farklar vardır¹¹ (Genç ve Bozkurt, 2010, s. 95).

¹¹ “Amele” kelimesi yerine “Gündelikçi” yazılmış ve sayısı 7.994 yerine 7.594 olarak kaydedilmiştir. “Satıcı” kelimesi yerine ise “işçi” yazılmıştır. Hal böyle olunca da işçilerin oranı %3, gündelikçi oranı ise % 55 bulunmuştur. “Terzi Kadın” yerine “Terzi” yazılmış, “Makinist”in sayısı da 12 iken 1 olarak kaydedilmiştir. Bu farklı okumaların aynı Mehmet Temel’in eserinde de vardır. (Temel, 2024, s. 41)

Etnik köken itibarıyla ise toplamda 13.578 kişinin, %60,4'ünün Suriyeli olduğu açıkça görülmektedir. Etnik kökeni Türk olan unsurun oranı ise %39'dur. Müslüman ve Türk diye belirtilen kişilerin sayı ve oranlarının birbirine neredeyse eşit oluşundan bu kişilerin aynı kişiler oldukları anlaşılabılır. O halde Suriyeli diye belirtilen %60'lık kısmın tamamına yakınının gayrimüslim olduğu da bariz bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Diğer önemli bir tespit de şudur ki; aile fertleri ve cinsiyete göre dağılıma baktığımızda, 1911 senesinde Arjantin'e göç eden toplam 13.605 kişinin % 79'u erkek, % 11'lik kısmı kadın geri kalan % 10 ise kız ve erkek çocuklardır. Bu oranlar bize Arjantin'e yönelik Osmanlı göçünün işgücü amacıyla yapıldığını göstermektedir. Bilinmeyen bir diyara çalışmak amacıyla giden genç erkekler, bu uzun ve çetin yolculuğa kendi başlarına çıkmayı tercih etmişlerdir. Genel itibarıyla durumları netleşene kadar kadın ve çocukları yanlarına almamışlardır.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'ndeki bir belgede 1911 senesinin ilk altı ayında 5.213 Osmanlı vatandaşının Arjantin'e göç ettiği yazılı olup bu kişilerin ırk, cinsiyet, mezhep ve meslek itibarıyla da sayıları vardır (BOA, HR. TO. 593/47). Baş Şehbender raporunda sayılar yıllık olarak yer aldığından Osmanlı Arşiv vesikasından ayrıca tablolar oluşturma gereği duyulmamıştır.

Tablo 3: 1910 ve 1913 Senelerinde Arjantin'e Göç Eden Osmanlı Vatandaşları

Aylar	1910 Yılı Göçmen Sayısı	1913 Yılı Göçmen Sayısı
Ocak	461	1.354
Şubat	352	955
Mart	564	1.426
Nisan	633	1.098
Mayıs	1.051	1.532
Haziran	1.100	1.108
Temmuz	819	1.205
Ağustos	1.856	896
Eylül	2.218	1.291
Ekim	2.009	2.194
Kasım	2.036	3.767
Aralık	2.379	3.565
Toplam	15.478	20.391

Kaynak: (Ticaret Layihaları, 1912, s. 119-121; Ticaret Layihaları, 1914, s.11)

2.1. Halı Ticareti

Her ne kadar iki ülke arasındaki ticaret kısıtlı olsa da istisnai ürünler olarak Türk halıları ve Türk tütünleri, bu ticaretin gelişmesi noktasında en büyük şanslar olarak görülmüştür. Bir de Arjantin'e göç eden Suriye kökenli Osmanlı vatandaşlarının, Arjantin'de işleyip satmak gayesiyle Suriye'den ithal etmiş oldukları gıda ürünleri vardır. Ancak ithal edilen bu gıda ürünlerinin miktarı o kadar düşüktür ki, Arjantin gümrük istatistiklerinde bu ürünlerin özel adları geçmemekte onun yerine

“çeşitli ürünler” (mevadd-ı muhtelif) diye yazmaktadır.

Arjantin'deki halı ticareti büyük ve pahalı ev eşyası mağazalarında satılmak suretiyle gerçekleşmekteydi. Bu mağazalar müşterilerine uzun vadeli taksit imkanı da sağlamaktaydı. Bir de “Şark Halı Şirketi” isimli firmanın bir memuru Arjantin'de görev yapmakta ve bir satış deposu işletmekteydi. Bu satış deposundaki halıların fiyatları pazarlıksız bir surette belirlenmişti. Buna rağmen Arjantin piyasasında yerleşmiş bir düşünce olarak, Şarklılarla pazarlıksız ticaret yapmak doğru görülüyordu. Üstelik bu düşünce, halıların İstanbul piyasasının dörtte bir fiyatına satılması halinde de geçerliydi.

Baş Şehbender Emin Arslan Bey, Arjantin'de yerleşmiş bu yanlış düşünceyi değiştirmenin çok uzun bir zaman alacağını öngörmüştür. Yine de birçok girişimde bulunmuştu. Öncelikle Şark usulü ev eşyalarının, diğer pahalı ve büyük mağazaların ürünlerinin yanında teşhir edilmesine uğraşmıştır. Böylece ürünlerin arasındaki fark görülecektir ancak bu girişimi akim kalmış ve neticelenmemiştir. Bunun üzerine muadil ürünleri görmek isteyenler için büyük bir ev eşyası mağazasını idare etmekte olan Suyufi Efendi'ye bir mektup yazarak durumu arz etmiştir.

2.2. Tütün Ticareti

Türk tütünlerinin Arjantin'deki satış miktarı da çok yüksek seviyelerde değildi. Ancak o kadar çok beğenilmekteydi ki bu ürünün ticaretinin gelişmesinde büyük bir potansiyel görülmüştür. 1910'larda Türk tütünleri Arjantin'e genelde İngiliz ticarethaneleri üzerinden Mısır'dan gelmekte ve çok yüksek fiyatlardan satılmaktadır. Çünkü Arjantin'deki tütün ekimi, her geçen yıl artış gösterse de, elde edilen tütün Arjantin'in tüketimini karşılayamamaktadır. Mesela 1915 yılı itibarıyla Arjantin'de tüketilen tütünün yarısına yakını ithalat yoluyla temin edilmektedir. Bu ithalat da daha çok Brezilya, Paraguay, Havana ve Osmanlı Devleti'nden yapılmaktadır.

Osmanlı Devleti'nden ithal edilen yaprak halindeki Türk tütünlerinin Arjantin'deki satış fiyatları ise şu şekildedir: Birinci sınıf kalitedeki Türk tütünü 4,50, ikinci sınıf kalitedeki 3,50 ve üçüncü sınıf kalitedekiler de 2,50 dolardır. Bu tütünün her bir kilosu bir Peso yani yaklaşık olarak 2,20 Frank gümrük vergisi ve 2,50 Frank da vergiye tabidir.

2.3. Et Ticareti

Baş Şehbender Emin Arslan Bey'in Arjantin'e dair bilhassa dikkat çekmek istediği bir ihraç ürünü daha vardır. Bu ürün Avrupa'da çokça revaç bulan ve pahalı fiyatlardan satılan soğutulmuş ettir. Bu etin nakliye esnasında yumuşayarak bozulma tehlikesi vardır ama bu sorun giderildiği takdirde çok kar getiren bir ihraç kalemi olarak görülmüştür. Bu ürünün en önemli müşterisi İngilteredir. İngiltere dünyanın çeşitli yerlerinden yaptığı et ithalatıyla vatandaşlarının en ucuz yoldan en iyi şekilde beslenmesini yani diğer deyişle iâşesini sağlamaya çalışan bir ülkeydi.

Çok ilginçtir ki; Osmanlı Devleti'nin de iâşecilik ilkesi gereğince Arjantin'den et ithal etmesi için bazı ön yatırımlar yapması tasarlanmıştı. Mesela ilk olarak İstanbul, İzmir ve Beyrut'ta olmak üzere üç soğuk hava deposu tesis edilmesi gerekiyordu. Ayrıca et nakli amacıyla özel olarak üretilmiş vapurların tam kapasite yük taşıyabilmesi için yüklü miktarda et satın alınması gerekmekteydi. Bu yüklü siparişleri karşılama noktasında Arjantin'de yeterli sayıda itibarlı şirketler mevcuttu. Bu vapurlar yükünü Osmanlı kıyılarında boşalttığı zaman da ülkelerinde çokça bulunmayan kuru üzüm ve İzmir inciri gibi Türk tarım ürünlerini gemilerine yükleyerek Arjantin'e dönebilirlerdi. Bu durum iki ülke arasındaki ticaretin gelişmesi noktasında çok faydalı görülmüş ancak bu tasarının uygulama safhası çok hızlı gerçekleşmemiştir.

Ticaret Layihaları Talimatnamesi'nin 13. maddesi gereğince, Osmanlı işçi ve görevlilerinin yaşam koşulları ve sağlık durumları hakkında ayrıntılı bilgi sunmak ve bu kişilerin haklarını koruma noktasında alınacak tedbirleri sıralamak Baş Şehbender Emin Arslan Bey'in asli görevlerindendi. 1915 yılında Baş Şehbenderin tahminine göre Arjantin'de 40-50.000 civarında Osmanlı işçisi

mevcuttur. Kendisi zaten bir önceki raporunda 1900-1910 döneminde Arjantin'e göç eden Osmanlı vatandaşlarının istatistiki bilgilerini sunmuştur ve göç edenlerin çoğunun da Suriye'den geldiğini tespit etmiştir. Baş Şehbender Emin Arslan Bey Suriye'den çaresiz bir şekilde Arjantin'e göç eden muhacirlerin Arjantin'de birçok sefalet, dolandırıcılık ve hilekarlığa maruz kaldıklarını da zikretmiştir. Hatta Osmanlı göçmenlerinin yankesici tarzındaki suçluların eline düşmemeleri için örnek bir girişimde bulunmuştur. Öncelikle Türkçe, Arapça ve Fransızca olmak üzere üç lisanda Arjantin ile alakalı bilgilendirici broşürler hazırlamıştır. Sonra da bu broşürleri, Arjantin'e yapılan vapur yolculukları esnasında göç eden kişilere dağıtılmak üzere acentelere göndermiştir.

Arjantin Hükümeti de bu göç hareketlerine karşı sıkı tedbirler almaktaydı. Öncelikle Arjantin'e ulaşan ikinci ve üçüncü sınıf yolcu taşıyan her vapur, bir göçmen müfettişi ile özel sağlık doktoru tarafından ziyaret edilirdi. Vapurdaki göçmen yolcular hem genel bir teftiştten hem de sağlık muayenesinden geçirilirdi. Mesela yolcuların vapurda yattıkları yatak sayısının yeterli olup olmadığına dahi bakılırdı. Sağlık muayenesi sonucunda sağlık durumları iyi olanlar belirlenirdi. Bulaşıcı hastalık taşıyanlar varsa onlar özel olarak dikkatle izlenmeye alınırdı. Sonra da yolcular, müfettiş tarafından ayrı ayrı soru-cevaba alınırdı. Bu kişilerden göç kanununun sağladığı haklardan faydalanmak istemeyen birileri varsa o kişilerden pul yapıştirilmiş yazılı bir evrak alınırdı. Tüm bu işlemlerden sonra yolcu gümrüğe ulaşır ve oradan da istediği yere gidebilirdi.

Arjantin Göç Kanunundan faydalanmak isteyen kişilerse özel bir memur tarafından kendilerine tahsis olunan misafirhanelere yerleştirilirdi. Bu göçmenlerin isimleri özel bir deftere kaydedilip tescil işlemleri tamamlanırdı ondan sonra da kendilerine beş günlük ikamet bileti verilerek otel konaklamasına alınırdı. Hastalık veya bunun gibi zaruri durumlarda biletin süresi uzatılırdı. Kendilerine tahsis edilen otellerin durumu, işçi sınıfından olan kişilerin talep ettiklerinden daha fazla imkana sahipti. Buenos Aires'teki bu otelin ismi 'Hotel de Inmigrantes 'yani Göçmen Otelidir (Ticaret Layihaları, 1914).

2.4. Osmanlı Göçmenleri:

Baş Şehbender Emin Arslan Bey bir önceki raporunda sunduğu 1900-1910 yılları arasında ve 1910-1911 senesinde Arjantin'e göç eden Osmanlı vatandaşları hakkındaki ayrıntılı istatistiki bilgileri yeni raporunda güncelleme gereği duymuştur. Bu yüzden Arjantin Göç İdaresi'ne tekrardan başvurarak Buenos Aires Limanı'ndan giriş yapan Osmanlı vatandaşlarının 1913 yılındaki bilgilerini talep etmiştir. Gelen bilgiler sonucunda hem aylar itibarıyla 1913 senesinin rakamlarını tablo halinde sunmuş hem de 1904-1913 yılları arasında gelen göçmenlerin rakamlarına dair yeni bir tablo hazırlamıştır.

1913 senesinde Arjantin'e varan Osmanlı vatandaşlarının toplam sayısı 20.391'dir. Bazı eserlerde ise bu sayı Baş Şehbender raporundaki sayıdan yaklaşık 850 kişi kadar eksik söylenmektedir.¹² (Baycar, 2008, s. 61) Her iki raporda yer alan 1900-1910 ve 1904-1913 yıllarındaki göçler ile ilgili istatistikleri bir tabloda birleştirdiğimizde Tablo 4'ü elde etmekteyiz.

¹² "Tablo 1: Ottoman Arrivals in Argentina, Brazil and the United States" başlıklı tabloda yer alan sayılar ile Baş Şehbender raporu arasındaki farklılıklar şöyledir: Baycar'ın çalışmasında 1906 yılındaki göçmen sayısı 7.177 yerine 7.174, 1910 senesindeki sayı 15.478 yerine 15.474, 1911 senesindeki sayı 13.609 yerine 13.605 ve 1913 senesindeki sayı 20.391 yerine 19.542 olarak bizce eksik verilmiştir.

Tablo 4: 1900-1913 Senelerinde Arjantin’e Göç Eden ve Geri Dönen Osmanlı Vatandaşları

Yıllar	Göç Eden	Geri Dönen
1900	1.583	425
1901	2.159	535
1902	1.671	676
1903	1.450	444
1904	3.226	665
1905	7.085	712
1906	7.177	798
1907	7.436	1.198
1908	9.111*	1.025
1909	11.765	1.628
1910	15.478	1.862
Toplam	68.141	9.968 (Raporda 10.068 olarak yazılmıştır)
1911	13.605	
1912	19.792**	
1913	20.391	

Kaynak: (Ticaret Layihaları, 1912, s.122; Ticaret Layihaları, 1914, s. 12)

* Bu sayı, raporda başındaki 9 rakamı olmadan 111 olarak gözükmemektedir. Bir önceki rapor ile karşılaştırma yapılarak sayının doğrusu yazılmıştır. Genç ile Bozkurt’un makalesinde hem bu sayı “111” olarak düzeltilmeden yazılmış hem de toplam sayı “115.66” şeklinde hatalı yazılmıştır. Ayrıca bu ticaret raporunun kaynak bilgisi olarak tarihi “Hicri 1330” olarak tüm alıntılarda yanlış verilmiştir. Hicri 1330 tarihi, Miladi 1911/1912 senesine tekabül eder ki 1913 istatistiklerinin bu raporda bulunması imkansız olur. Doğru tarih Rumi 1330’dur.

** 10 Ocak 1913 tarihli BOA, HR. İD. 15/56 evrakında bu rakam teyit edilmektedir.

Tablolardaki rakamlardan da görüldüğü üzere Arjantin’e göç eden Osmanlı vatandaşlarının sayısı her yıl artış göstermiştir. Raporda bu kişilerin meslek durumlarına dair de tahmini rakamlardan oluşan küçük bir tablo sunulmuştur.

Tablo 5: 1913’te Arjantin’de Bulunan Tüm Osmanlı Vatandaşlarının Meslek Dağılımı

Meslek	Kişi Sayısı
Sanat Sahibi İşçi	5.000
Seyyar Satıcı	15.000
Çiftçi	35.000
Tüccar	10.000
Yaşlı ve Çocuk	15.000
Kadın	5.000
Toplam	85.000

Kaynak: (Ticaret Layihaları, 1914, s. 7)

Yukarıdaki tabloda yer alan tacirlerin her birinin serveti tahmini olarak 10.000 Peso idi. Bu hesaplama

tüm tacirlerin toplam serveti 100 milyon Peso civarındadır. Bu da yaklaşık 10 milyon Osmanlı lirası yani 1 milyar kuruş etmektedir. 21 Şubat 1914 tarihli bir arşiv vesikasına göre; Arjantin'deki Osmanlı vatandaşlarının 1913 senesinde 5-6 farklı banka aracılığıyla Osmanlı topraklarına gönderdikleri toplam para miktarı yuvarlak rakamlarla 24.000.000 Peso olarak tespit edilmiştir.¹³ (BOA, HR. İD. 15/72). Bu da 240 milyon Osmanlı kuruşuna yani 2.4 milyon Osmanlı Lirasına tekabül etmektedir.

Arjantin'deki toplam Osmanlı nüfusunun %30'u ticaret ve seyyar satıcılıkla uğraşmaktadır ki bu çok yüksek bir orandır. Hatta yaşlı, çocuk ve kadın olarak belirtilmiş bir nevi çalışmayan nüfus hesap dışı tutulduğunda; çalışan toplam nüfusun %40'ının ticari faaliyetlerle meşgul olduğunu görmekteyiz. El Turko isimli belgeselin 7. bölümünde röportajı yer alan Tucuman Üniversitesi Felsefe bölümünde edebiyat öğretim üyesi olan Dr. Olga Liliana Asfoura, Suriyelilerin ticari hayatlarını çeşitli yollardan tüm Arjantin'e yaydıklarını ve ülke nüfusunun çoğunu temsil etmeseler de Arjantin'in ticari hayatına çok yüksek bir ivme kazandırdıklarını söylemektedir.¹⁴ (El Turko, 2014, Bölüm 7)

Suriyeli tacirler, çerçilik diye bilinen seyyar satıcılık faaliyetlerinde Arjantin'in iç kısımlarına kadar gitmekteydiler. sattıkları ürünleri düzgün bir şekilde tasnif edip önceleri sırtlarında taşıyıp yürüyerek kısa mesafelere, sonraları at ve katırlarla taşıyarak daha uzak mesafelere ürünlerini ulaştırmaktaydılar. Bu esnada Arjantinlilerin hiç bilmedikleri veresiye yani vadeli satış usulünü uygulamaya başlamışlardı. Bir gidişlerinde ürünü hiçbir ücret almadan veriyorlar, daha sonraki gidişlerinde bedelini tahsil etmeye çalışıyorlardı. Bu durum yerliler ile Suriyeli tacirler arasında müthiş bir güven tesisi ve müşteri sadakati sağlamaktaydı.

Toplam nüfusa oranları % 41 olan çiftçilerin sayısı ise 35.000 civarındadır ve her birinin normal zamanlardaki yevmiyesi yaklaşık iki Pesodur. Buğday ve mısır hasatı zamanında ise yevmiyeleri 4.50 Pesoya kadar çıkmaktadır.

2.5. Gazeteler

1900'lerin başında Buenos Aires şehri, göçmenler nedeniyle Arjantin'de Arapçanın en yaygın olduğu şehirdir. Bu durum gazete yayıncılığına da yansımıştır. Buenos Aires'te iki tane günlük, beş-altı tane haftalık ve bir tane de 15 günlük gazete yayımlanmaktadır. Halbuki aslında bu kadar Arapça gazeteye ihtiyaç yoktur. Mesela Fransız vatandaşlarıyla bir kıyaslama yapılacak olursa, Buenos Aires'te o dönemde günlük hayatında Fransızca'yı kullanan nüfus, Arapça konuşanlardan sayıca daha fazladır. Üstelik Fransızların % 92'si de okuma yazma bilmektedir. Buna rağmen Buenos Aires'te sadece bir tane Fransızca gazete yayımlanmaktadır.

Arapça konuşan nüfus ise hem sayıca daha azdır hem de nüfusun sadece % 30'u okuma yazma bilmektedir. Buna rağmen yedi sekiz tane Arapça gazete yayımlanmaktaydı. Fakat Baş Şehbenderce yapılan incelemede; bu Arapça gazetelerin hiçbirinin sadece abone ücretleriyle, bırakın kâr etmesini, kendi masraflarını dahi karşılayamadıkları görülmüştür. Ancak reklam firmalarının verdikleri ilan ve reklamlar sayesinde bir kar elde edebilmekteydiler. Ayrıca nakit akışı nedeniyle gazete dağıtımında da sorun yaşanmıştır. Bu sorunu çözmelerinin çaresi, tıpkı Avrupa gazetelerinin yaptıkları gibi abone ücretlerini peşin olarak tahsil etmeleri ve bu şekilde

¹³ Bu belgeyi kaynak olarak kullanan başka bir makalede (Duman, 2023, s. 47), anlaşıldığı kadarıyla belgenin metin içeriği okunmamış onun yerine belge özetinde yazan ifade olduğu gibi aktarılmıştır. Çünkü belge özeti kısmında bu değer hatalı olarak 23 milyon kuruş olarak yazılmıştır. Orjinal metindeki ifade; "... en chiffres ronds 24.000.000 de pesos ou 240.000.000 de piastres de notre monnaie" şeklindedir.

¹⁴ Röportaj Metni: "It's very important the Arabs spread their commercial life throughout the country passing through various ways. While not constituting a very important population as far as numbers are concerned, the impetus the Arabs created in Argentina's commercial life is very important"; Belgeselin 8. bölümünde, El Turkoların Türkçe'de "veresiye" diye bilinen vadeli satış usulünün ve takas sisteminin de Brezilya ve Güney Amerika'daki öncülleri olduğu zikredilmektedir.

dağıtım maliyetlerini karşılayarak yayın hayatlarını sürdürebilmeleri olarak görülüyordu.

Abone ücretlerinin ödenmesi ile ilgili yaşadıkları sorun bu Arapça gazeteleri bazı aşırı hareketlere de sevk etmiştir. Mesela abone ücretlerini ödemeyen kişilerin isimlerini gazetelerinde ilan vererek teşhir ediyorlardı ki bu durum gazetecilik ahlakına tamamen aykırıydı. Yine bu meyanda bazı abonelerinin istekleri doğrultusunda habercilikle uzaktan yakından alakası olmayan bazı belge ve mektupları yayınlamaktaydılar. Tüm bu durumlar gazetelerin kendi itibarlarını da düşürmekteydi.

Emin Arslan Bey Osmanlı Devleti gibi doğu ülkelerindeki gazeteler hakkında da önemli bir tespitte bulunmuştur. Ona göre Doğu ülkelerinde gazeteler genelde sermayesiz olarak yayın hayatına başlarlar ve ilanlardan gelir elde etme adeti de pek olmadığından gazeteler en baştan ölü doğarlardı. Çünkü gazetelerin imtiyaz sahipleri sermayesizlikten dolayı çok işçi çalıştıramaz ve esasen uğraşmamaları gereken idare ve basım işleriyle kendileri uğraşırlardı. O zaman da gazetede çıkan kendi yazılarına çok vakit ayıramazlardı. Bu yazılar da araştırma ve incelemeye çok zaman harcanmadığından dolayı sıradan metinler olurdu. İlginç ve önemli, yeni bilgiler içermeyen bu sıradan yazıların da müşterisi pek az olur ve gazetecilik girişimleri başarısızlıkla sonuçlanırdı.

Aslında bu genel durumun Arjantin'de de bir yansıması yaşanmakta gibidir. Fakat Arjantin'de ilanlardan gelir elde edilebildiği için gazeteler yayın hayatlarını bir şekilde sürdürebiliyordu. Ancak genel okuyucu açısından bakıldığında; hem Arapçayı hem de diğer yabancı dilleri bilen okuyucular, Arapça ve diğer yabancı gazeteler arasındaki kalite farkını rahatça görerek diğer yabancı gazetelere abone olmayı tercih etmekteydiler. Zira diğer yabancı gazeteler, kendi zararlarına bile olsa gayri meşru ve gayri ahlaki yayın yapmamakta büyük dirayet göstermektedir.

Raporda bu dirayeti gösteremeyen bir yabancı gazete örneği de vardır. İsmi verilmeyen o gazete, bir vesile ile şantaj unsuru içeren bir yayın yapmıştır. Bunun üzerine büyük bir tepkiyle karşılaşmış ve gazetenin abone sayısı kısa zamanda hızıca düşmüştür. Bunun üzerine gazete yayın hayatına son vermiş ve sahibi de Buenos Aires'i terketmek mecburiyetinde kalmıştır. (Ticaret Layihaları, 1914).

2.6. L'Alfalfa - Kaba Yonca Ürünü

Gerek coğrafi özellikleri gerekse zirai yapısı itibarıyla Osmanlı Devleti ile çok benzeşen Arjantin'de yetişen ve Alfalfa diye tabir olunan kaba yonca ürününün mahalli zirai serveti artırıcı çok büyük bir etkisinin olduğu konusu da raporda ayrıca zikredilen ticari bir bilgidir. Bu ürün sayesinde normalde tarıma elverişli olmayan zirai alanlar da pek değer kazanmıştır. 1900'leri başında her geçen yıl değeri artan bu türden arazinin her bir hektarının fiyatı, Rio Negro gibi, bazen 1.000 Pesoya kadar çıkmaktadır.

Kaba yonca ürünü iki maksatla ekilmektedir. Birinci olarak bu ürün, kuru yonca otu halinde ihraç edilmekteydi. İkinci olarak da hayvanların semirmesi için çayır halinde ekiliyordu. Bu ürünün hayvanlar için de çok iyi bir yemlik olduğunu gören Baş Şehbender, Osmanlı Devleti'nde de kaba yonca ekimine mutlak surette ağırlık verilmesini tavsiye etmiştir. Osmanlı Devleti'nin ovalık ve yonca ekimine elverişli birçok bölgesinde bu ürünün ekilmesi halinde çok büyük bir memnuniyet sağlayacağına dair de teminat vermiştir. Sadece kayalık ve birinci tabakanın altındaki sert ve susuz topraklar, kaba yonca ekimine elverişli değildir.

Ekim usulü açısından da raporda şöyle bir bilgi sunulmuştur: Yoncalık yapmak üzere tohumların atıldığı ve filiz çıkmaya başladığı zamanlarda ekim yapılan toprağı sulamak gerekmektedir. Eğer sulama yapmak mümkün olmayacaksa, tohum atma ve filizlenme zamanlarını, yağmur mevsimlerinin çok olduğu zamanlara denk getirmek icap etmektedir. Bu ürünün iyi yetişmesi için sulama kısmının haricinde yapılması gereken bazı işler daha vardır. Öncelikle toprağın yeterli derecede kireçli ve nemli olması gerekip sulak kısmının yüzeyden derinliğinin de 3-4 metreyi geçmemesi lazımdır. Çünkü toprak altındaki kısmın bünyesi elverişli ve düzgün bir işçilik ile bereketli yağmurlar olduğu takdirde Alfalfa yoncalarının kökleri 10-15 metre derinliğe kadar

uzanmaktadır. Hatta 40 metre kadar derinliklerde dahi canlı yonca köklerine rastlandığı da görülmüştür. Bu bağlamda Alfalfa ürünü çok büyük bir gelecek vadetmektedir.

Bu ürünün tohum fiyatları arz-talep dengesine göre yıldan yıla farklılık göstermekteydi. Mesela 1913 yılında tohumunun kilosu bir Franka satılmıştır. Arjantin'deki yonca üretiminde tohumlar genelde Avrupa'dan satın alınmaktadır. Her bir hektara ortalama 20 kilo tohum serpilmeekteydi. Kaba yoncanın ömrü yaklaşık 15-20 yıldır. Senede 3-4 defa hasat edilebiliyor ve böylece her bir hektar araziden 12-15 ton yonca alınabiliyordu. Diğer bitkiler kaba yoncanın yaşam kuvvetiyle mücadele edemediğinden; kaba yonca, civarındaki tüm diğer bitkileri de imha ediyordu. Çayır yani hayvan yemliği anlamında bakıldığında da dayanıklılık açısından diğer alternatiflerine nazaran ne soğuktan ne de dondan etkilenen bir üründür.

Tüm bu süreç dikkate alındığında kaba yonca üretiminin önemli miktarda kâr bıraktığı da ortadadır. Mesela yine 1913 senesinde yonca otunun her bir tonu 40 Peso yani dört Osmanlı Lirasına satılmıştır. 1914 senesinde ise fiyat 20 Peso'ya düşmüştür ama fiyatın o seneye kadar bu kadar düşük bir seviyeye indiği hiç görülmemiştir. Yine de bu fiyatı esas alarak bir hesaplama yapar isek;

Her bir hektardan tek seferde 4 ton yonca alınmakta ve yılda üç kere hasat yapıldığından senede her bir hektardan 12 ton yonca elde edilmektedir. Ton başına fiyatı 20 Peso'dan, 12 tonu 240 Peso'ya yani diğer bir deyişle 24 Osmanlı Lirası'na denk gelmekteydi. Tohum maliyeti ve diğer tüm giderler ile kıyaslandığında 20 Pesoluk fiyat bile ciddi bir kâr bırakmaktadır.

Arjantin hükümeti, yonca üretimi sayesinde hayvancılığını çok geliştirmişti. Daha önce ayrıntılı olarak değindiğimiz üzere gelişen hayvancılığı sayesinde de yabancı ülkelere donmuş et ihraç etme noktasında da mesafe katetmişti.

Buenos Aires Baş Şehbenderi Emin Arslan Bey, tüm bu bilgileri sunduktan sonra herhangi bir konuda ayrıntılı bilgi sahibi olmak isteyenler olursa her daim yardıma hazır olduğunu da hatırlatarak raporunu sonlandırmıştır.

3. Sonuç

15 Mart 2011 tarihinde Suriye'de başlayıp 13,5 yıl devam eden iç savaşın ardından, ülke yönetiminin el değiştirmesi sonucu Türkiye'de bulunan Suriyeli göçmenlerin geleceğine dair düşünceler, bu çalışmanın ortaya çıkışına vesile oldu. 13,5 yıllık bu süreçte Türkiye ile Suriyeli muhalif güçler arasında bir nevi kader birliği kuruldu. Milyonlarca Suriyeli göçmen ya Türkiye topraklarında ya da Suriye toprakları içerisinde ama Türkiye himayesinde can, mal ve namus güvenliklerini sağlamaya çalıştılar.

Türkiye topraklarında yaşayan Suriyeli göçmenlerin, sosyoekonomik unsurlar başta olmak üzere ülke dinamiklerini etkileyen olumlu ve olumsuz yanları oldu. Olumlu yanların başında iki millet arasındaki tarih, kültür ve medeniyet ortaklıkları çerçevesinde can güvenliğini önceleyen, insan haklarına dayalı bir yardımlaşma ve dayanışma süreci en büyük kazanım olarak durmaktadır. Olumsuz yanlar bakımından ise en çok dile getirilen faktör, Türkiye'nin sırtladığı ekonomik ve mali yüküdür.

Uluslararası göçlerin itici ve çekici faktörlerinin olduğu, hususu göç literatürüne ait birçok kaynakta sıklıkla zikredilmektedir. İtici faktörler arasında en çok görüleni, göçmenlerin çıkış noktasındaki asayiş eksikliği yani güvensizlik iken; çekici faktörler arasındaki en çok görüleni ise göçmenlerin varış noktasındaki ekonomik ve insani yaşam koşullarının daha yüksek oluşudur. Günümüzdeki Suriyeli göçmenler, itici faktörlerden olan güvensizlik nedeniyle ülkelerini terk etmişlerdir ve asayiş sorunu çözüldüğünde ülkelerine dönmeleri beklenir. Ancak artık Türkiye'de kalmaları için itici faktörden ziyade çekici faktör yürürlükte. Yani Türkiye'nin ekonomik ve insani yaşam koşulları açısından bugünkü Suriye'den çok daha ileri bir seviyede bulunması.

Bu bağlamda vatanlarına dönmek isteyen Suriyelilerin geri dönüş süreçlerini hızlandıracak en önemli unsur, iç savaş yaşamış Suriye'nin ekonomik ve insani yaşam koşullarının acilen uygun hale getirilmesidir. Bu noktada Türkiye de Suriye'ye destek olarak bu toparlanma sürecini hızlandırabilir. Bunun için yapılması gerekenlerin başında iki ülke arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilerin en üst seviyeye çıkarılması gelmektedir. Türkiye, Suriye'de görevli ticaret ataşeliği vasıtasıyla faaliyetlerini her gün artırarak sürdürmelidir.

Bu önerinin ortaya çıkışına vesile olan en önemli tarihi vaka, bir asır önce Osmanlı Devleti'ne ait olan bugünkü Suriye ve Lübnan topraklarından yüzbinlerce kişinin ekonomik ve ticari koşullarını iyileştirmek gayesiyle kitlesel olarak göç etmiş olmasıdır. Bu kişiler din ve etnik köken farkı gözetmeden geçimlerini sağlamak, bir miktar servet edinin vatanlarına geri dönmek amacıyla Amerika kıtasına doğru uzun bir bilinmez yolculuğa çıkmışlardı.

Amerika'ya vardıklarında ise onların en büyük yardımcısı bugünkü ticaret ataşeleri gibi görev yapan Osmanlı Şehbenderleri oldu. Bilhassa Arjantin'in başkenti Buenos Aires'te görevli olan Baş Şehbender Emin Arslan Bey büyük bir özveri ile Arjantin'deki Suriyeli ve diğer Osmanlı vatandaşlarının ekonomik ve ticari haklarını savunmaya çalıştı.

Arjantin ile Osmanlı Devleti arasındaki ilk ticaret antlaşması 1872 yılına ait olsa da Buenos Aires'e Baş Şehbender atanması ancak 1910 yılında gerçekleşmişti. Emin Arslan Bey 1910-1915 tarihleri arasında görev yaptığı Buenos Aires'ten Osmanlı Devleti'nin başkenti İstanbul'a 1912 ve 1914 yıllarında iki mühim ticaret raporu gönderdi. Bu raporlar ışığında Arjantin'e göç eden ve Arjantin'den vatanlarına geri dönen başta Suriye ve Lübnanlı olan Osmanlı vatandaşlarının Arjantin'deki gerçek yaşamlarına dair çok önemli bilgiler elde edildi.

Gerek Arjantin'e gerekse diğer Güney ve Kuzey Amerika ülkelerine yönelik gerçekleşen bu kitlesel göçler sadece Osmanlı vatandaşlarını değil Rusya ve Avrupa vatandaşlarını da etkileyen büyük bir hadisedir. Bilhassa 1850'lerden sonra yaşanan bu göçlerin amacı Amerika ülkelerinin ihtiyaç duyduğu işgücünü sağlamaktı. 1914'e kadar yaklaşık 50 milyon kişinin göç ettiği Amerika kıtasına Osmanlı topraklarından göçen kişi sayısı da yaklaşık 1 milyon olarak tahmin edilmektedir.

Osmanlı Suriyelilerini göçe zorlayan etkenler arasında; yoksulluk ve işsizlik gibi ekonomik sorunlar, bedevi aşiretlerinin eşkiyalık faaliyetinden doğan asayiş sorunları, zorunlu askerlik hizmetine tabi tutulan kimi gayrimüslim Osmanlı vatandaşlarının savaş döneminde askerlik hizmetinden kaçmak istemesi, göç edilecek ülkelerdeki ekonomik koşulların iyi olması ve kısa sürede zengin olma ihtimali, deniz taşımacılığındaki gelişmelerle birlikte uzun mesafe yolculuğun daha kısa sürede ve daha az maliyetli gerçekleşebilmesi, vatanlarına zengin olarak geri dönen göçmenlerin diğerlerini de özendirmesi gibi olaylar zikredilebilir.

Osmanlı Devleti ilk başlarda işgücü ve asker kaynağını kaybediyor olma gibi sebeplerle göçü engellemeye çalışsa da sonraki süreçte gerek bu engelleme çabalarında çok başarı sağlayamaması gerekse de giden göçmenlerin vatanlarına büyük miktarlarda para göndermeye başlaması üzerine göçü kısıtlayıcı uygulamaları gevşetmiştir. Yine de özellikle gittikleri yerlerde dinlerini ve ahlaklarını kaybetme riskiyle karşılaşacak olan Müslümanların göç etmemesine gayret etmiştir.

Arjantin ise gelen göçmenlere yönelik yürüttüğü liberal göç politikası çerçevesinde çıkardığı yasalar ile hem göçü teşvik etmiş hem de göçmenlerin Arjantin'e entegrasyonunu sağlayan uygulamaları hayata geçirmiştir. Bu noktada büyük bir göçmen oteli inşa ederek, gemiyle limana gelen göçmenleri ücretsiz olarak bu otelde konaklatmış ve yine ücretsiz yemek hizmeti sağlamıştır. Hem Arapça hem de Türkçe bilen resmi tercümanlar görevlendirerek ücretsiz bir şekilde göçmenlerin ihtiyaç duydukları tüm bilgileri kendilerine vermiştir.

Bunlara ilaveten göçmenlerin sağlık muayenelerini ücretsiz bir şekilde yapmış, iş bulmaları konusunda yardımcı olmuş, ülkenin diğer yerlerine gitmek isteyen göçmenlerin gidecekleri yere ücretsiz bir şekilde ulaşımını tedarik etmiştir. Yanlarında para getirip Arjantin Pesosu ile

değiştirmek isteyen göçmenlere resmi bir sarraf atayarak kur farkı zararı olmadan paralarını değiştirmelerini sağlamıştır. 18 yaşını doldurmuş ve iki sene Arjantin’de ikamet etmiş olan göçmenlere Arjantin vatandaşlığına geçme hakkı tanımıştır. Üstelik önemli hizmetlerde bulunan kişiler, bu iki senelik süre şartından da muaf tutulmuştur.

Arjantin’in göçmenlere yönelik bu tavrının, diğer ülkelerden daha kucaklayıcı olduğunu söyleyebilirim. İşgücüne muhtaç olan diğer ülkeler de göçmenlere kolaylıklar sağlamış olsa da; bu çalışmada görüldüğü üzere Arjantin örneği çok çarpıcıdır. Arjantin yapısı gereği Katolik Hristiyanlığa daha yakın dursa da Müslümanlara yönelik herhangi bir baskıda bulunmamıştır. Başta ABD olmak üzere diğer bazı ülkelerde ise göçmenlerin asimilasyon sürecini hızlandırıcı uygulamalara rastlamak mümkündür.

Yine Arjantin, ekonomik yapısı itibarıyla gelen göçmenlerin tarım işçisi olarak çalışmasını istese de ağırlıklı olarak ticari faaliyetlerle uğraşan Suriyeli Osmanlı vatandaşlarına yönelik herhangi bir kısıtlayıcı müdahalede bulunmamıştır. Bu ortamdan yararlanan Suriyeli Osmanlı göçmenleri evvela ürünleri sırtlarında taşıyarak seyyar satıcılık yapmışlar, ardından kazandıkları parayla at ve katır tedarik edip onlar sayesinde daha uzak mesafede seyyar satıcılığa yani çerçiliğe çıkmışlardır.

Müşterileri daha çok tarlalarda çalışan İspanyol ve İtalyan göçmen tarım işçileri olmaktadır. Bazen bu tarlalarda satış yaparken tanıştıkları bir İtalyan veya bir İspanyol ile evlenerek aile de kurmaktaydılar. Seyyar satıcılık yaparken daha da zenginleşenler şehir merkezinde önce tezgâh tutarak sonra dükkân açarak tüccarlığa başlamış ve seyyar satıcılık faaliyetlerini Osmanlı’dan gelmeye devam eden yeni göçmenlere devretmişlerdir.

1913 yılında Arjantin’de ikamet eden Osmanlı vatandaşlarının çalışan nüfusunun % 40’ı tüccar ve seyyar satıcı olarak ticari faaliyetlerle meşgul olurken, %54’ü de çiftçilikle geçimini sağlamaktaydı. Ticaretle uğraşan Suriyeliler Arjantin’e veresiye yani vadeli satış usulünü tanıtmışlar ve takas sistemini getirmişlerdi. Özellikle veresiye sistemi, Arjantin’in diğer halkları ile Suriyeli Osmanlı vatandaşları arasında müthiş bir güven bağının kurulmasını sağladı.

1911 yılında Arjantin’e gelen göçmenlerin %79’u erkek, %11’i kadın ve geri kalan %10’u ise kız ve erkek çocuktur. Bu istatistik bize Arjantin’e gelen Osmanlı göçmenlerin daha çok bekar erkeklerden oluştuğunu göstermektedir. Bu durum göçmenlerin ana gayesinin çalışıp para kazanmak ve bir miktar servet ile vatanlarına dönmek olduğunu işaret etmektedir.

Ancak Arjantin’deki yaşam koşullarından memnun kalmaları, orada evlenip yuva kurmaları, zamanla dil ve dinlerini unutarak asimile olmaları ve savaş halindeki Osmanlı topraklarının geri dönüş için cezbedici olmaması gibi sebeplerle geri dönüş oranı düşük seviyede kalmıştır. 1900-1910 döneminde Arjantin’e giden ve geri dönen Osmanlı vatandaşlarına baktığımızda geri dönüş oranının %14,6 düzeyinde kaldığını görmekteyiz.

Günümüzde Türkiye’nin Suriyeli göçmenlere yönelik uyguladığı kolaylaştırıcı göç politikası, çalışmamızdaki Arjantin örneğiyle benzeşmektedir. Türkiye, iç savaşın başlamasının ardından göçmenlerin rahatça ülkeye gelebilmelerini mümkün kılmış, göçmenlere konaklama ve beslenme hizmeti sağlamıştır. Ülke içinde gitmek istedikleri yere gidebilmelerine fırsat vererek göçmenlerin yasal ve kaçak yollarla çalışmalarını kısıtlayıcı baskıda bulunmamıştır. Muhtaç göçmenlere sosyal yardımda bulunmuş, ücretsiz doğum ve sağlık hizmeti vermiş, eğitim çağındaki göçmenlere eğitim hizmetini ücretsiz sağlamıştır.

Türkiye’de mülk edinmelerinin ve ticari faaliyette bulunmalarının önünde hiçbir engel olmayan Suriyeli göçmenlerin, gerekli şartları sağladıkları takdirde de Türk vatandaşlığına kolaylıkla geçmelerine olanak verilmiştir. Bu bağlamda ilk günden beri göçmenlere açık kapı politikası uygulanmış ve geleneksel noktada da kimseyi zorla geri dönüşe mecbur kılınmayacağına dair siyasi irade beyanında bulunulmuştur.

Bu benzer şartlar altında Türkiye'deki Suriyeli göçmenlerin geri dönüş oranının da Arjantin'e benzer şekilde çok düşük seviyelerde kalması ihtimal dahilindedir. Geri dönüş oranının artırılması için önerimiz; Suriye'deki asayiş sorunları tamamen giderilmesi, geçim sıkıntısı endişesi kalmayacak kadar ekonomik iyileşme sağlanması, Suriye'deki üretim ve ticaret ağlarının düzgün bir şekilde işler olması, Suriye'nin yeniden imarında yerli işgücü kullanılması ve ticari rekabette belli bir süre yerli tüccarın kollanmasıdır.

Tüm bunlar hayata geçirilirken Türkiye, Suriye ile ekonomik ve ticari ilişkilerini en üst seviyeye çıkarmaya çalışmalı, bunun için bölgeye tarihi ve kültürel bağları bilen bilinçli ve donanımlı ekonomik ve ticari temsilciler göndermeli, uzman kişilerin Suriye'nin yeniden imarına katkı sunmalarını sağlamalıdır. Tüm bu önerilerimin odak noktası, vatanlarına dönecek göçmenlerin Türkiye'nin yükünü azaltması değildir. Odak nokta, nasıl ki Arjantin tarihin bir döneminde kalkınmak için insan kaynağına ihtiyaç duyup milyonlarca göç aldıysa, bugün de Suriye kalkınmak için iç savaş döneminde ülke dışına çıkan 10 milyonun üzerindeki vatandaşına ihtiyaç duymaktadır. Bu insanların Suriye'ye dönmesi göç ettikleri diğer ülkelerden daha ziyade Suriye'nin bizzat kendisi için hayati bir meseledir.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

T. C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA, BEO. 3250/243703.

BOA, BEO. 4341/325552.

BOA, DH. MKT 1878/121.

BOA, DH. MKT 1879/105.

BOA, DH. MUI 163/75.

BOA, HR. HMŞ. İŞO 221/58.

BOA, HR. İD 15/52.

BOA, HR. TH 69/84.

BOA, HR. TO 593/47.

BOA, İ. HR 423/23.

Araştırma Eserleri

Avcı, C. (2006). XX. yüzyılın başlarında Amerika'ya Osmanlı göçleri. *Erdem*, 45-47, 19-34.

Baktıaya, Adil. (2017). *Osmanlı Suriyesi'nde Arapçılığın doğuşu: Sosyo-Ekonomik değişim ve siyasi düşünce*. İletişim Yayınları.

Baycar, K. (2008). *Ottoman emigration to Argentina 1870-1914* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.

Baycar, M. K. (2015). *Ottoman-Arab transatlantic migrations in the age of mass migrations (1870-1914)* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Linacre College, Birleşik Krallık.

Buenos Aires Baş Şehbenderliği. (1912). *Ticaret Layihaları* (C.7, ss. 111-122). Necmi İstikbal Matbaası.

Buenos Aires Baş Şehbenderliği. (1914). *Ticaret Layihaları* (C. 9, ss. 3-12). Matbaa-i Âmire.

- Chaplin, C. (Yönetmen). (1917). *The Immigrant* [Film]. ABD.
- Duman, B. S., ve Bayraktar, H. (2023). Şehbender raporlarına göre 19. yüzyıl ve 20. yüzyılın ilk çeyreğinde Osmanlı Devleti'nden dışarıya göçler. *Gaziantep Üniversitesi Ayıntâb Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 34–51.
- Genç, H., ve Bozkurt, İ. M. (2010). Osmanlı'dan Brezilya ve Arjantin'e emek göçü ve göçmenlerin sosyo-ekonomik durumu. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 28(1), 71–103.
- Günel, N. (2020). Arjantin. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (C. Ek 1, ss. 107-108). İstanbul: TDVİAM.
- Kara, A. (2007). 7 numaralı ticaret layihasına göre Osmanlı Devleti - Arjantin ticari ilişkileri ve Arjantin'de bulunan Osmanlı nüfusu. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2007(1), 110–121.
- Karpat, K. (1993). Câlîye. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (C. 7, ss. 34-38). İstanbul: TDVİAM.
- Kuralay, İ. (Yapımcı). (2014). *El Turko* [Belgesel]. Türkiye.
- Midhat Paşa'nın Suriye Layihası. (1908). Cihan Matbaası.
- Seçkin, F. Ö. (2019). Osmanlı İmparatorluğu'ndan Arjantin'e göçler ve iki ülke arasında karşılıklı diplomatik ilişkilerin başlangıcı. In *XIX. Yüzyıl Boyunca Osmanlı İmparatorluğu - Latin Amerika İlişkileri* içinde (ss. 1–44). Latin Amerika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.
- T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü. (2013). *Osmanlı belgelerinde Suriye*. İstanbul: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.
- Temel, M. (2024). *XIX. ve XX. yüzyılda Osmanlı - Latin Amerika ilişkileri*. Nehir Yayınları.
- Zengin, M. (2019). Osmanlı'nın ilk Arjantin büyükelçisi Emir Emin Arslan, hayatı ve eserleri. *Academic Knowledge*, 2(1), 16–27.